

Πολιτική Ομάδα για την Αυτονομία

Ο λαός αγαλλιά, όταν ψηφίζει Δεξιά!

Σχετικά με τις εκλογές της 21ης Μαΐου

Στη μνήμη του συντρόφου και αγωνιστή της άμεσης δημοκρατίας, Γιώργου Κολέμπα.

Πίσω στο 2015, παραμονές του περίφημου δημοψηφίσματος του Ιουλίου εκείνης της χρονιάς, σημειώναμε το εξής: «Η επιλογή του ΟΧΙ επιβάλλεται πρώτα-πρώτα για τον συμβολικό αντίκτυπο που μπορεί να έχει μια ενδεχόμενη επικράτησή του. [...] Η νίκη του ΝΑΙ θα αποτελέσει [...] απεριφραστη δήλωση αποδοχής της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων και του υπάρχοντος συσχετισμού δυνάμεων, ενώ παράλληλα θα επικυρώσει κι επίσημα την ρετσινιά της εθελοδοουλίας που θα συνοδεύει από εδώ και στο εξής την ελληνική κοινωνία»¹. Στις 21 Μαΐου του 2023, έστω κι αν άργησε κάποια χρόνια, ο ελληνικός λαός διατράνωσε περήφανα κι αποστομωτικά ότι είναι κι επιθυμεί να παραμείνει ραγιάς. Διότι είναι σαφές ότι, όσο κι αν αναλυθεί δημογραφικά και κοινωνιολογικά, το πρόσφατο εκλογικό αποτέλεσμα συνιστά μια σαφή διακήρυξη: Η χαώδης διαφορά με την οποία επανεξελέγη η μητσοτακική ΝΔ, όχι απλά δίχως να έχει υποστεί την παραμικρή φθορά, αλλά ανακάμπτοντας δημοσκοπικά σε σχέση με τις εκλογές του 2019, ταυτόχρονα με τη σταθερά υψηλή αποχή, δείχνουν έναν λαό που έχει απεμπολήσει κάθε διάθεση αντίστασης, έστω κι αν ξεχειλώσουμε τον όρο προκειμένου να σημάνει τη λίγο υψηλότερη συμμετοχή στην εκλογική αναμέτρηση με στόχο το «μαύρισμα» της ΝΔ.

¹ «“ΟΧΙ” μπας και πάrouμε μπρος!» (4/7/2015), protagma.wordpress.com.

Κοινωνική αμνησία κι εθελοδοουλία

Στη Μ. Βρετανία ο κομματικός μηχανισμός άλλαξε τον Τζόνσον για απείρως ηπιότερα ατοπήματα σε σχέση με το πλήθος των «επιτελικών» σκανδάλων, μετά τη δημοσκοπική κατακρήμνιση των Συντηρητικών που ακολούθησε τις αποκαλύψεις των εν λόγω ατοπημάτων· στις ΗΠΑ οι ψηφοφόροι διόρθωσαν το λάθος του 2016, μαυρίζοντας τον Τραμπ αλλά και τους τραμπικούς Ρεπουμπλικανούς υποψήφιους στις ενδιαμέσες εκλογές του 2022· στη Βραζιλία ο Μπολσονάρο απέτυχε να επανεκλεγεί. Παράλληλα, κατά τους τελευταίους μήνες είχαμε απεργίες των νοσοκομειακών γιατρών, των εκπαιδευτικών και των σιδηροδρομικών στη Βρετανία, των εργαζόμενων της Lufthansa στη Γερμανία, πρωτοφανούς εύρους και μαζικότητας διαδηλώσεις στη Γαλλία ενάντια στην προσπάθεια του Μακρόν να μεταρρυθμίσει το συνταξιοδοτικό αλλά και στη Μαδρίτη ενάντια στην προσπάθεια ιδιωτικοποίησης του συστήματος δημόσιας υγείας από την εκεί περιφερειακή κυβέρνηση, διαδηλώσεις και κινητοποιήσεις στο Ισραήλ ενάντια στις προσπάθειες του Νετανιάχου να υποτάξει τη Δικαιοσύνη στην εκτελεστική εξουσία, ενώ την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές έχουμε αντίστοιχες κινητοποιήσεις στην Πολωνία, ενάντια στην ορμπανοποίηση της χώρας². Μόνον ο Έλληνας παραμένει ατάραχος ν' ασχολείται με την υποτιθέμενη βίλα του Τσίπρα ή την αθυροστομία του Πολάκη, αποφασίζοντας τελευταία στιγμή πριν το άνοιγμα των εκλογικών κέντρων³, ενώ τον κυβέρνησε η αυταρχικότερη, πιο ταξική και πιο διεφθαρμένη κυβέρνηση της Μεταπολίτευσης! Οι μόνοι που κινητοποιήθηκαν κι αντέδρασαν στοιχειωδώς, έστω για αιτήματα συντεχνιακά, ήταν οι καλλιτέχνες κι η νεολαία, σε μια φευγαλέα έκλαμψη αμέσως μετά τα Τέμπη. Προφανώς ο «λαός» δεν είναι κάτι ενιαίο, ενώ σε όλα τα

² Βλ. «Μισό εκατομμύριο πολίτες σε αντικυβερνητική διαδήλωση στη Βαρσοβία», *efsyn.gr*, 4/6/2023.

³ Σύμφωνα με τον δημοσκόπο Δ. Μαύρο, και βάσει στοιχείων από τα exitpolls, «το 20% των ψηφοφόρων αποφάσισε την τελευταία στιγμή» («Ο Δημήτρης Μαύρος αναλύει το εκλογικό αποτέλεσμα-Το 34% των ψηφοφόρων αποφάσισε την τελευταία στιγμή», στο κανάλι Ethnos Newspaper στο *youtube*).

παραδείγματα από το εξωτερικό που αναφέραμε, υφίσταται κοινωνική πόλωση, κι οι δυνάμεις που είχαν προηγουμένως εκλέξει τους διάφορους δεξιούς τσαρλατάνους δεν εξαφανίστηκαν. Αυτό όμως είναι που λείπει από τα καθ' ημάς: η ανοιχτή έκφραση τούτης της πόλωσης, η έκφραση «υγειών» αντανακλαστικών έστω και υπό συνθήκες κοινοβουλευτικής πολιτικής απάθειας. Δεν γίνεται, δηλαδή, απέναντι σε μια τόσο καταστροφική διακυβέρνηση, η πλειονότητα της κοινωνίας να μη νιώθει, έστω, την ανάγκη της λεγόμενης τιμωρητικής ψήφου: «ψηφίζω τον αντίπαλο, αν όχι για να τα κάνει καλύτερα, έστω για να τιμωρήσω αυτόν που 4 χρόνια τώρα δρα ανεξέλεγκτος»· δεν γίνεται η αντίδραση σε όλα αυτά να είναι η υψηλότερη αποχή και το «μαύρισμα» όχι της απερχόμενης κυβέρνησης αλλά της αξιωματικής αντιπολίτευσης!

Πρόκειται εδώ για ζήτημα που χρήζει βαθύτερης ανάλυσης. Κι είναι ακριβώς τούτη την ανάλυση που αποφεύγουν να κάνουν οι διάφοροι δημοσιογράφοι, «αναλυτές», επικοινωνιολόγοι, «σύμβουλοι πολιτικού σχεδιασμού», δημοσκόποι και λοιποί «ειδικοί», μαθημένοι καθώς είναι ν' αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα με τρόπο «τεχνοκρατικό» και διαχειριστικό. Όλοι τους αναμασούν το επιχείρημα περί του ότι ο ΣΥΡΙΖΑ δεν έκανε αρκετά για να πείσει τα μετριοπαθή και κεντρώα ακροατήρια, ότι δεν έχει σαφείς θέσεις, ότι δεν έχει κάνει ανανέωση, ότι δεν προώθησε σωστά το πρόγραμμά του. Ωστόσο πρόκειται στην πραγματικότητα για ένα σοσιαλφιλελεύθερο-κεντροαριστερό κόμμα, που έχει ενσωματώσει το μισό ΠΑΣΟΚ της περιόδου ΓΑΠ, έχει (ή είχε) για ευρωβουλευτές του τον Πέτρο Κόκκαλη και τον Γεωργούλη, και βέβαια έχει παρουσιάσει ξεκάθαρες και αρκετά μετριοπαθείς θέσεις για το ΕΣΥ, τη στεγαστική πολιτική, τα κόκκινα δάνεια κ.ο.κ. Οι κάθε λογής δημοσιολόγοι αδυνατούν παρ' όλα αυτά ν' αναλύσουν πώς είναι δυνατόν ο Μητσοτάκης να θεωρείται στις δημοσκοπήσεις των τελευταίων μηνών ταυτοχρόνως πιο διεφθαρμένος και πιο ικανός από τον Τσίπρα ή πώς αυτοί οι περίφημοι «κεντρώοι» συνεχίζουν να τρώνε ακόμη αμάσητο το παραμύθι περί του «θεσμικού» Μητσοτάκη, εν μέσω συνθηκών οιονεί πολιτειακής εκτροπής, και

την επαύριον των Τεμπών να εγκαταλείπουν μαζικά τον ΣΥΡΙΖΑ για τη ΝΔ και το νεκραναστημένο ΠΑΣΟΚ (που για μήνες ολόκληρους έπαιζε κρυφτό σε ό,τι έχει να κάνει με τις μετεκλογικές του πολιτικές επιδιώξεις, βλέποντας όμως την ασάφειά του να επιβραβεύεται από τους ψηφοφόρους).

Διαβάζουμε ότι η «λογική του ώριμου φρούτου» που επέλεξε ο ΣΥΡΙΖΑ δεν ήταν αρκετή, εφόσον θα έπρεπε να πείσει κι ο ίδιος την κοινωνία με τις θετικές του προτάσεις. Εντούτοις, υπό κανονικές συνθήκες, ήτοι υπό συνθήκες ομαλά λειτουργούντος κοινοβουλευτικού καθεστώτος, δεδομένων των πεπραγμένων της τελευταίας τετραετίας, η λογική του ώριμου φρούτου, ως εκλογική στρατηγική, θα ήταν υπεραρκετή (ή, έστω, θα οδηγούσε σε μια ήττα με μονοψήφια διαφορά). Ο λαός, που αδυνατεί να καλύψει τις ιατρικές δαπάνες και τους λογαριασμούς του μήνα⁴ και δεν είναι ικανοποιημένος από την οικονομική του κατάσταση σε ποσοστό 98%⁵, στηρίζει ένα κόμμα φεσατζήδων, τοκογλύφων, υπόδικων και ωτακουστών, επιβραβεύοντάς το, μάλιστα, με αύξηση των ποσοστών του σε σχέση με το 2019.

Αν αναλογιστούμε την καταστροφική διαχείριση της πανδημίας, τη συνειδητή, στη συνέχεια, αποσάθρωση του ΕΣΥ, όπως επίσης και τα απανωτά σκάνδαλα, τι άλλο θα έπρεπε να συμβεί ώστε μόνη αντίδραση της κοινωνίας να 'ναι το γεγονός ότι λίγο μετά τα Τέμπη, και για μικρό χρονικό διάστημα, φάνηκε ότι ίσως η επερχόμενη, τότε, εκλογική αναμέτρηση θα ήταν ελαφρώς αμφίροπη κι όχι απλά ένας περίπατος για τη ΝΔ; Τι θα έπρεπε να 'χε κάνει ο ΣΥΡΙΖΑ (ή οποιοδήποτε άλλο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης) προκειμένου οι κάτοικοι της Εύβοιας, του Αρκαλοχωρίου και των Τεμπών να μην επιλέξουν με μεγάλη διαφορά τη ΝΔ ή οι Σερραίοι να μη βγάλουν πρώτο τον Καραμανλή

⁴ «ΕΛΣΤΑΤ / Χωρίς αναγκαίες ιατρικές εξετάσεις λόγω οικονομικής αδυναμίας σχεδόν 7 στους 10», *avg1.gr*, 16/5/2023.

⁵ «ΕΛΣΤΑΤ: Μόλις το 1,9% των Ελλήνων δηλώνει ικανοποιημένο από την οικονομική του κατάσταση», *tnxs.gr*, 16/5/2023. Παρεμφερείς είναι κι οι απαντήσεις στο Ευρωβαρόμετρο του Μαρτίου 2023, τα στοιχεία του οποίου δημοσιεύθηκαν μετά τις εκλογές. Βλ. «Ευρωβαρόμετρο: 8 στους 10 Έλληνες δυσκολεύονται να πληρώσουν λογαριασμούς – Δυσσάρεσκια για την λειτουργία της Δημοκρατίας», *libre.gr*, 6/6/2023.

και οι άνεργοι να μην ψηφίσουν ΝΔ⁶; Η κατάσταση θυμίζει εδώ την αντίπερα ακτή του Τουρκαιγαίου, όπου ο Ερντογάν θριάμβευσε ακόμα και στις περιοχές που χτυπήθηκαν από τους σεισμούς του περασμένου Φεβρουαρίου.

Ευθύνεται ο ΣΥΡΙΖΑ για τούτη την πρωτόγνωρη παράλυση των στοιχειωδών κανόνων του κοινοβουλευτικού-εκλογικού παιχνιδιού; Οι αδυναμίες, οι προγραμματικές ασάφειες και στρατηγικές αστοχίες του μπορούν να εξηγήσουν το γεγονός πως ηττήθηκε⁷. Δεν εξηγούν όμως το εύρος της ήττας, συνεπώς συγκαλύπτουν αντί να φωτίζουν την ιδιομορφία της κατάστασης. Εξηγούν, σάμπως, τα στρατηγικά λάθη του Τσίπρα την πραγματική συλλογική αμνησία ή, ορθότερα, τη διαστροφή της συλλογικής μνήμης που παρατηρείται εσχάτως και καθόρισε τη στάση του εκλογικού σώματος; Το γεγονός, δηλαδή, ότι τα Τέμπη κι οι δεκάδες χιλιάδες νεκροί του κορωνοϊού έχουν ξεχαστεί, ότι κανείς δεν μιλά για τις υποκλοπές, ενώ όλοι τους θυμούνται ακόμη το Μάτι και τα *capital controls*⁸; Η ακόμα το γεγονός ότι όλοι αναφέρονται σε μια δήθεν διεφθαρμένη κυβέρνηση Τσίπρα, ενώ παρά τις μεθοδεύσεις, ο μόνος που καταδικάστηκε για κάτι ήταν ο Ν. Παππάς και μάλιστα για διαδικαστικού τύπου πλημμέλημα; Πώς έχει καταφέρει η επιτελική προπαγάνδα σύμφωνα με την οποία «ο ΣΥΡΙΖΑ μάς έβαλε στα μνημόνια» να μη θεωρείται χονδροειδής διαστροφή της πρόσφατης ιστορίας, αλλά σοβαρή πολιτική θέση;

Ο λαός ή οι ολιγαρχίες καθορίζουν την ιστορία;

Το ερώτημα που τίθεται, στην πραγματικότητα, είναι το εξής: *Ο λαός και η κοινωνία δεν φταίνε ποτέ για ό,τι τους συμβαίνει; Δεν έχουν καμία ευθύνη; Είναι μονάχα πηλός στα χέρια των κομματικών «υπεύθυνων στρατηγικού*

⁶ Δίνοντάς της ποσοστό 33,4%, έναντι 26% υπέρ του ΣΥΡΙΖΑ. Βλ. σχετικά «Πώς ψήφισαν οι πολίτες με βάση την ηλικία, το φύλο και το επάγγελμα – Τα θλιβερά μεγάλα ποσοστά της ακροδεξιάς», *thepressproject.gr*, 23/5/2023.

⁷ Αν και δεν πρέπει να υπερβάλλουμε, εν προκειμένω. Πόσο πιο σαφές να γίνει ένα πρόγραμμα που συμπυκνώθηκε στο: δικαιοσύνη-σεβασμός στους θεσμούς-προστασία κατοικίας-δωρεάν υγεία και παιδεία-μείωση τιμών;

⁸ Σύμφωνα με μια έρευνα, μονάχα για το 6,2% και το 5,2% των εκλογέων έπαιξαν ρόλο στην ψήφο τους τα Τέμπη και οι υποκλοπές, αντίστοιχα. Βλ. «Έρευνα about people: Γιατί ψηφίσαμε όπως ψηφίσαμε;», *news247.gr*, 23/5/2023.

σχεδιασμού» ή (στην αριστερή και αναρχική εκδοχή του αφηγήματος) των περίφημων «προδοτικών ηγεσιών» (εν προκειμένω του ΣΥΡΙΖΑ); Αν είναι κανείς υπέρμαχος της ολιγαρχικής αντίληψης περί ιστορίας, η οποία φρονεί πως η τελευταία διαμορφώνεται εξ ορισμού και αποκλειστικά άνωθεν, από πάσης φύσεως ολιγαρχικά μορφώματα («ελίτ», «καπιταλιστές», κομματική πρωτοπορία κ.ο.κ.), με τον λαό απλά να υφίσταται πειθήνια τα εκάστοτε κελεύσματα των αφεντικών του, η απάντηση που θα δώσει στο ερώτημα είναι προφανώς θετική. Αντιθέτως, αν κάποιος, όπως εμείς εν προκειμένω, θεωρεί πως την ιστορία τη δημιουργούν οι μάζες έμμεσα ή άμεσα, –δηλαδή η ευρεία πλειοψηφία κάθε κοινωνίας– και πως όταν οι μάζες αυτές υπακούν πειθήνια σε πάσης φύσεως ολιγαρχίες (όπως, δυστυχώς, έχει συμβεί στο μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας), αυτό δεν συμβαίνει λόγω κάποιας θηριώδους καταστολής, αλλά επειδή οι ίδιες υποχωρούν κι εγκαταλείπουν τη διαχείριση της μοίρας τους στους αφέντες τους – τότε η απάντηση στο ερώτημα είναι, προφανώς, αρνητική. Κι έτσι, χρειάζεται μια προσπάθεια διαύγασης των αιτίων που οδηγούν τις μάζες να υποτάσσονται εθελουσίως στην εκάστοτε εξουσία. Πράγμα, φυσικά, που ουδέποτε κάνουν οι φορείς της ολιγαρχικής αντίληψης περί ιστορίας, με χαρακτηριστικό δείγμα τους λογής δημοσκόπους, δημοσιολόγους και «πολιτικούς αναλυτές»: Απλά αναφέρονται στους μακιαβελικούς χειρισμούς των εκάστοτε ηγετών, λες κι οι τελευταίοι είναι ικανοί, μ' ένα κούνημα της μπαγκέτας τους, σαν άλλοι διευθυντές ορχήστρας, να κατευθύνουν κατά το δοκούν μια ολόκληρη κοινωνία. Η έκπληξη όχι μονάχα των ηττημένων αλλά και των νικητών των πρόσφατων εκλογών μπροστά στο εκλογικό αποτέλεσμα⁹ δεν είναι άλλωστε απόδειξη αυτής της σχετικής αυτονομίας των μαζών απέναντι στις προθέσεις των εκάστοτε ιθυνόντων;

Χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι της εν λόγω αντίληψης είναι κι οι αριστεροί σχολιαστές: θρεμμένοι με τη λενινιστική πεποιθήση πως οι μάζες έχουν ανάγκη

⁹ Βλ. για τις σχετικές δηλώσεις του Μητσοτάκη: «Εκλογές 2023 – Μητσοτάκης: Η απλή αναλογική αυτοαναφλεχθηκε με εντυπωσιακό τρόπο – Οι κάλπες της 25ης Ιουνίου είναι άδειες», *ethnos.gr*, 24/5/2023.

τους «επαγγελματίες επαναστάτες» για να αποκτήσουν πολιτική συνείδηση, θεωρούν τον λαό ένα νήπιο που δεν είναι ποτέ υπεύθυνος για ό,τι του συμβαίνει. Με αποτέλεσμα να δικαιολογούν διαρκώς την εθελοδοουλία του μέσω μιας εντελώς στρεβλής, δήθεν αντί-ελιτίστικης ρητορικής¹⁰. Η αντίληψη αυτή δεν είναι λανθασμένη μονάχα σ' επίπεδο αναλυτικό, αλλά και απαράδεκτη πολιτικά. Αν το καλοσκεφτούμε, η Αριστερά υπήρξε πάντοτε ένας ξενιστής που επέβαλε τις ιδεολογικές εμμονές και την προκλητική αφέλεια των διανοούμενων στο εργατικό και άλλα κοινωνικά κινήματα. Δεν είναι τυχαίο που, εκτός ελάχιστων περιπτώσεων, απέτυχε παταγωδώς ν' αντιμετωπίσει τα φασιστικά κινήματα της δεκαετίας του '30, όταν, αδυνατώντας οι διάφορες συνιστώσες της να σχηματίσουν τα περίφημα λαϊκά μέτωπα, επέτρεψαν στη Δεξιά να συνασπιστεί πίσω από τους λογής δικτάτορες, φτιάχνοντας, ουσιαστικά, τα δικά της λαϊκά μέτωπα. Αντίστοιχα είναι τα πράγματα και σήμερα, τόσες δεκαετίες μετά – στην πιο γελοία εκδοχή, φυσικά, εφόσον πλέον η Αριστερά απαρτίζεται σχεδόν αποκλειστικά από διανοούμενους και νεολαία, έχοντας έτσι απωλέσει κάθε γείωση στην κοινωνική πραγματικότητα. Η αδυναμία των διάφορων συνιστωσών της να έρθουν σε επαφές με τον ΣΥΡΙΖΑ, στο πλαίσιο της απλής αναλογικής, με σκοπό να συμφωνήσουν σε ένα μίνιμουμ πρόγραμμα υπεράσπισης των βασικών αρμών του πολιτεύματος απέναντι στον κλεπτοκρατικό αυταρχισμό του Μητσοτάκη, δείχνει πόση ζημιά είναι έτοιμες να προκαλέσουν στην κοινωνία, προκειμένου να διατηρήσουν την περίφημη ιδεολογική τους καθαρότητα.

Τι πραγματικά συνέβη το 2015;

Αποφασιστικός παράγοντας, εν προκειμένω, όμως, είναι και μια ακόμα όψη της ιδεολογικής αφέλειας της τρέχουσας αριστερής κοσμοθεώρησης. Πρόκειται, ουσιαστικά, για μια ρουσωϊκού τύπου θεολογία που θεωρεί πως ο λαός είναι εκ φύσεως «καλός» και τείνει δήθεν εγγενώς προς την εξέγερση αλλά τον προδίδουν οι κακές ηγεσίες κι οι λογής «σοσιαλ-προδότες», εν προκειμένω ο ΣΥΡΙΖΑ (διότι,

¹⁰ Χαρακτηριστικό εν προκειμένω το άρθρο του Β. Λιόση, «Πόσο βαθιά έχει προχωρήσει η συντηρητικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας;», *efsyn.gr*, 23/5/2023.

δίχως την πολιτική καθοδήγηση των επαγγελματιών επαναστατών, η τάση αυτή προς την εξέγερση παραμένει τυφλή κι εσαεί ατελέσφορη). Η αντίληψη αυτή αποτελεί τη βάση της τρέχουσας ιδεολογικής τυφλότητας της Αριστεράς. Εν προκειμένω, την αποτρέπει απ' το να δει ότι οι λεγόμενοι «αντι-μνημονιακοί αγώνες» υπήρξαν περισσότερο συμβολικού χαρακτήρα (κατά βάση: συμμετοχή σε μεγάλες διαδηλώσεις), κι όχι «υλικού», μιας και δεν παρέλυσε ποτέ η οικονομία της χώρας από απεργίες, καταλήψεις (των όποιων) εργοστασίων, λιμανιών ή αεροδρομίων κ.λπ. Ταυτόχρονα ήταν μειοψηφικοί, ακόμη και στην περίπτωση που έλαβαν πιο συγκεκριμένη πολιτική έκφραση (όπως κατά το Κίνημα των Πλατειών και, στη συνέχεια, των συνελεύσεων γειτονιάς¹¹), ενώ δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι στις συγκεκριμένες περιπτώσεις ρόλος όλων αυτών που σήμερα καταγγέλλουν τον ΣΥΡΙΖΑ για προδοσία ήταν να καπελώνουν και να ραδιουργούν καθημερινά, καταφέροντας, τελικά, να διώξουν τον ανένταχτο κόσμο από τις διαδικασίες, συμβάλλοντας αποφασιστικά στον μαρασμό τους. Κατά συνέπεια, η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία, το 2015, και το «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα δεν αποτέλεσαν βαλβίδες εκτόνωσης κάποιου διογκούμενου κοινωνικού κινήματος ούτε και (αυτή είναι η έτερη επιχειρηματολογία) λύση απελπισίας μετά την αποτυχία του κινήματος αυτού: το εν λόγω κίνημα είχε ήδη ξεθυμάνει, όντας εξ αρχής περιορισμένης εμβέλειας¹².

Όπως αντιθέτως, εντός μιας μη-δυτικής κοινωνίας, όπως η νεοελληνική, που δεν γνώρισε ποτέ τα χειραφετητικά κινήματα και τη δημοκρατική (ή έστω φιλελεύθερη) πολιτική παράδοση της Δύσης, βασικός πρωταγωνιστής των όποιων κοινωνικών κινήματων (με την εξαίρεση ορισμένων αγροτικών εξεγέρσεων στις αρχές του 20ού αιώνα και, στη συνέχεια, μια κάποια αναλαμπή του εργατικού κινήματος γύρω στη δεκαετία του 1930) υπήρξε η –εξ ορισμού μειοψηφούσα,

¹¹ Αμφότερα εκ των οποίων υπέφεραν από τις συστηματικές προσπάθειες καπελώματος από τις αριστερίστικες γραφειοκρατίες (στην πρώτη περίπτωση) και τους αναρχικούς (στη δεύτερη περίπτωση) που τώρα τα επικαλούνται, κατηγορώντας τον ΣΥΡΙΖΑ για την υποχώρησή τους!

¹² Τις αντιφάσεις που, σε ένα βαθμό, εξηγούν τούτο τον περιορισμένο του χαρακτήρα έχουμε προσπαθήσει ν' αναλύσουμε στο κείμενό μας «Το Κίνημα των Πλατειών και οι δυσκολίες δημιουργίας ενός δημοκρατικού κινήματος», περ. *Πρόταγμα*, τ. 3, Δεκέμβριος 2011 (διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο ιστολόγιό μας: protagma.wordpress.com).

εντός του κοινωνικού σώματος– φοιτητιώσα νεολαία. Η κρίσιμη μάζα της κοινωνίας, πλειοψηφικά μικροαστική, τόσο υλικά όσο (και κυρίως) σ' επίπεδο νοοτροπίας, ήταν ανέκαθεν παθητική και αδιάφορη για την πολιτική, στον βαθμό που δεν είχε να κερδίσει κάτι σε άμεσο υλικό επίπεδο – συνήθως στο πλαίσιο του πελατειασμού και της γενικευμένης μικροδιαφθοράς. Το ότι μια τέτοια κοινωνία στράφηκε μαζικά προς τον ΣΥΡΙΖΑ συνιστά, κατά συνέπεια ένα καλοδεχούμενο βήμα, ακόμη κι αν δεν το έκανε συνειδητά, ακόμη κι αν το έκανε αναζητώντας αντικαταστάτη του ΠΑΣΟΚ, ακόμη κι αν το έκανε επειδή απλώς ανέμενε ότι με το «σκίσιμο των μνημονίων» θα επιστρέφαμε αναίμακτα στην περίοδο της λεγόμενης επίπλαστης ευμάρειας (με ρουσφέτια, φοροδιαφυγή και όλα τα συναφή). Το ότι ένα γνησίως εκσυγχρονιστικό, γενικά αδιάφθορο κόμμα, δίχως άμεσους δεσμούς με την ολιγαρχία, κατάφερε να κυβερνήσει, ειδικά εντός του ασφυκτικού πλαισίου της εποχής και του άνευ ιστορικού προηγούμενου μηντιακού σφυροκοπήματος που υφίσταται ως σήμερα, συνιστά βήμα προόδου αντίστοιχο με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981.

Τούτη η παντελώς ψευδής κι αγγελική εικόνα περί του λαού, που δεν βλέπει ότι η ελληνική κοινωνία αντιλαμβάνεται την πολιτική αυστηρά μικροσυμφεροντολογικά και πελατειακά, οδηγεί στις μομφές σύμφωνα με τις οποίες «ο Τσίπρας ποδοπάτησε και πρόδωσε τη δημοκρατική εντολή του κόσμου»¹³. Αν για κάτι θα πρέπει να κατηγορηθεί ο ΣΥΡΙΖΑ για τη στάση του πριν και κατά το 2015 είναι η εξόφθαλμη πολιτική ανωριμότητα και η τεχνοκρατική ανεπάρκεια (που οδήγησε σε λανθασμένες επιλογές προσώπων, συχνά κωμικών: βλ. Λαφαζάνη, Κωνσταντοπούλου κ.ο.κ.), καθώς, φυσικά, κι η υπερβολική του αφέλεια: Δεν είπε ψέματα, όπως του καταμαρτυρούν οι αντίπαλοί του, εφόσον όντως προσπάθησε να κάνει ό,τι υποσχέθηκε, μέσω του

¹³ Δηλώσεις της Ζ. Κωνσταντοπούλου στην εκπομπή της ΕΡΤ «Στο Κέντρο» (26/4/2023). Παρεμφερούς έμπνευσης ήταν κι οι δηλώσεις του Βαρουφάκη το βράδυ της 21ης Μαΐου: για την «ολοκλήρωση της ερντογανοποίησης και ορμπανοποίησης της χώρας» φταίει ο ΣΥΡΙΖΑ, που δεν απάντησε στην πρόταση του ΜέΡΑ για εκλογική συνεργασία κ.ο.κ. Αντίστοιχη, προφανώς κι η δήλωση του Κουτσούμπα, λίγο νωρίτερα: «Κυρίως ο ΣΥΡΙΖΑ ως αντιπολίτευση αποτέλεσε βασικό φορέα συντηρητικοποίησης ανθρώπων τροφοδοτώντας την επικράτηση της ΝΔ».

«αντάρτικου» των πρώτων 6 μηνών της διακυβέρνησής του, με αποκορύφωμα το δημοψήφισμα. Όταν όμως αντιλήφθηκε ότι οι συσχετισμοί δυνάμεων δεν τον ευνοούν, εφόσον, μέσα στην αφελή του αισιοδοξία δεν τους είχε εκτιμήσει σωστά, επέλεξε να κάνει πίσω. Το αστείο της υπόθεσης είναι, βέβαια, ότι οι πιο σκληροί κατηγοροί του Τσίπρα ήταν τότε οι πρωτεργάτες τούτης της υπεραισιόδοξης γραμμής, τουτέστιν ο Βαρουφάκης, η Κωνσταντοπούλου και τ' απομεινάρια της ΛΑΕ, που πιστεύουν ακόμη ότι οι συσχετισμοί ευνοούν τη λεγόμενη «αντι-μνημονιακή» γραμμή.

Αν εξετάσουμε, όμως, τα πράγματα βάσει της ανάλυσης που μόλις προτείναμε σχετικά με τις ιδιομορφίες της νεοελληνικής κοινωνίας, θα διαπιστώσουμε πως ούτε στην περίπτωση του δημοψηφίσματος υπήρξε «προδοσία». Το πολιτικά επιλήψιμο είναι πως ο Τσίπρας συνειδητά εργαλειοποίησε την οργή και την αγανάκτηση της κοινωνίας ως μέσο πίεσης προς την Τρόικα και χρησιμοποίησε το δημοψήφισμα απλώς ως μπλόφα, γνωρίζοντας εξ αρχής ότι, ανεξαρτήτως αποτελέσματος, θα συνθηκολογούσε. Τέτοιοι ελιγμοί όμως είναι αναπόφευκτοι απέναντι στις τακτικές των ολιγαρχιών, ειδικά στο πλαίσιο τέτοιων κρίσιμων διαπραγματεύσεων.

Σε κάθε περίπτωση, το να τον κατηγορούμε για προδοσία συνιστά κοινωνιολογικό σφάλμα. Διότι, για να μιλήσουμε για διαστροφή της λαϊκής βούλησης, θα έπρεπε να είχαμε έναν λαό έτοιμο να πληρώσει το τίμημα μιας μη συνθηκολόγησης: τουτέστιν μια πιθανή έξοδό μας από τη ζώνη του Ευρώ ή σε κάθε περίπτωση μια ασφυκτική δημοσιονομική πίεση. Το ότι, πιθανότατα, οι δανειστές μπλόφαραν όταν εξαπέλυαν τις σχετικές απειλές, δεν αναιρεί το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα της ελληνικής κοινωνίας δεν ήθελε ούτε καν να σκεφτεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο¹⁴. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι, όπως έθεταν το ζήτημα οι δανειστές, κατάργηση των μνημονίων εντός ευρώ δεν

¹⁴ Χαρακτηριστική κι ιδιαίτερα δηλωτική της κατάστασης αυτής είναι η πολύ «περίεργη» στάση του (κατά τα άλλα «υπερ-επαναστατικού», αντί-ΕΕ και λαύρα αντι-ΣΥΡΙΖΑϊκού) ΚΚΕ εκείνη την περίοδο: παντελής άρνηση να λάβει θέση τόσο ως προς τις επιλογές του δημοψηφίσματος όπως και στο κρίσιμο ζήτημα της παραμονής ή εξόδου της χώρας από το Ευρώ.

υφίστατο ως επιλογή, η συνθηκολόγηση του Τσίπρα υπήρξε πιο κοντά στη γενική λαϊκή βούληση από μια πιθανώς τυχοδιωκτική εμμονή με την αρχική γραμμή περί σύγκρουσης και ρήξης. Αν ο λαός ήταν έτοιμος για ρήξη και επιθυμούσε έξοδο από το ευρώ, ούτε θα επανεξέλεγε τον Τσίπρα τον Σεπτέμβριο του 2015 (έστω με μειωμένα ποσοστά), ούτε οι υποστηρικτές της επιστροφής στο εθνικό νόμισμα θα εξαφανίζονταν απ' τον πολιτικό χάρτη (με τον Βαρουφάκη ν' αποτυγχάνει θριαμβευτικά να παραμείνει στη Βουλή στις φετινές εκλογές, έχοντας, ακριβώς, ως κεντρικό του σύνθημα τη «ρήξη»).

Ηθική της πεποίθησης και ηθική της ευθύνης

Στον αντίποδα της ανάλυσής μας κινείται ο τρόπος με τον οποίον αντιλαμβάνονται τόσο η Αριστερά όσο κι οι αναρχικοί την πολιτική: Ως συνομαδώσεις διανοούμενων (και πλέον, όλο και περισσότερο, ως παρέες νεολαίων), βλέπουν την πολιτική όχι ως «τέχνη του εφικτού» με σκοπό τη διαμόρφωση ολοένα ευνοϊκότερων συνθηκών για την ανάπτυξη χειραφετητικών κινημάτων (ή, έστω, για τον περιορισμό εξελίξεων που θα δυσχέραιναν την εμφάνισή τους), αλλά ως διατράνωση πίστης και ιδεολογικής καθαρότητας, ως επιτελεστική χειρονομία κι ανέξοδη συνθηματολογία – πιο έμμεσα η πρώτη, ανοιχτά κι ακομπλεξάριστα οι δεύτεροι¹⁵. Αν, λοιπόν, για την εκλογική καθίζηση του ΣΥΡΙΖΑ φταίει η στροφή του προς το μοντέλο της «κυβερνώσας Αριστεράς», όπως συχνά διαβάζουμε ακόμη και στις πιο νηφάλιες εξ αριστερών κριτικές, τότε γιατί τα κόμματα που αποφεύγουν κάθε προσπάθεια να προσαρμόσουν τον λόγο τους στην πραγματικότητα με σκοπό να κερδίσουν σημαντικό μέρος του εκλογικού σώματος, διεκδικώντας την εξουσία, είτε παραμένουν προσκολλημένα σε μονοψήφια ποσοστά (όπως το ΚΚΕ) είτε με το ζόρι πιάνουν, αν πιάνουν, το 3% (ΜΕΡΑ 25, Πλεύση Ελευθερίας, ΛΑΕ, ΑΝΤΑΡΣΥΑ); *Μήπως η βαθιά μικροαστική νοοτροπία του Έλληνα αποστρέφεται ενστικτωδώς κάθε υπόνοια*

¹⁵ Βλ. σχετικά με τους τελευταίους την ανάλυσή μας: «Μια ιστορική αποτίμηση του ελληνικού αναρχικού χώρου» (μέρος Β'), διαθέσιμο στο ιστολόγιό μας, protagma.wordpress.com, στην ενότητα «Κείμενα και μεταφράσεις».

«ριζοσπαστισμού»; Μήπως αυτό το 'χουν καταλάβει πολύ καλά οι επικοινωνιολόγοι της ΝΔ που, από την αρχή της προεκλογικής περιόδου, άρχισαν να παίζουν την κασέτα περί του πρώτου εξαμήνου του 2015, συνεχίζοντας με τα περί «ακοστολόγητου» προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ, για να κορυφώσουν το λαϊκιστικό και κινδυνολογικό τους κρεσέντο με την πάσα που τους πέταξε ο Βαρουφάκης με το περίφημο σχέδιο «Δήμητρα»;

Υπό την έννοια αυτή, οι εκλογές του Μαΐου απέδειξαν ότι *ακόμα κι η απλή αναλογική οξύνει τα φοβικά σύνδρομα που αποτελούν βασικό στοιχείο της μικροαστικής νοοτροπίας του Νεοέλληνα*. Αυτό το κατάλαβε πολύ καλά η ΝΔ που βάσισε ολόκληρη την προεκλογική της εκστρατεία στο δίπολο αβεβαιότητα/σταθερότητα. Οι παλινωδίες του ΣΥΡΙΖΑ σχετικά με τις μετεκλογικές του επιλογές, τα σενάρια περί «κυβέρνησης των ηττημένων» κι όλα τα παρεμφερή προφανώς αποτέλεσαν θεόσταλτο δώρο για τη σχετική ρητορική της ΝΔ. Εντούτοις, το ουσιώδες εν προκειμένω είναι *τούτος ο βαθύς φόβος για οτιδήποτε φαντάζει ως «ρήξη» ή «αλλαγή», ο οποίος συνιστά θεμελιώδες στοιχείο της ραγιαδίκης ψυχосύνθεσης του Νεοέλληνα και τον οποίον, ως εκ τούτου, είναι αστείο ν' αποδίδουμε σε συγκυριακούς παράγοντες (όπως π.χ. οι στρατηγικές αστοχίες και αβελτηρίες του ΣΥΡΙΖΑ)*¹⁶. Ο αγγελιοφόρος της «ρήξης» Βαρουφάκης το κατάλαβε αυτό, όμως κατόπιν εορτής: «Όλος αυτός ο λαβωμένος κόσμος, που ψήφισε ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕ είχε ένα κοινό: Δεν ήθελε να

¹⁶ Τις αντιφάσεις του οποίου έφερε στην επιφάνεια, άθελά του, ο Τσίπρας κατά τους πρώτους μήνες του '15, με αποκορύφωμα το δημοψήφισμα. Η περίοδος αυτή βιώθηκε βαθύτατα τραυματικά για τους φορείς της νοοτροπίας που περιγράφουμε, κι αυτό εν πολλοίς εξηγεί την ανεξήγητη εμμονή μεγάλου μέρους της κοινωνίας με τον ίδιο τον Τσίπρα, όπως επίσης και, διά αντιπαραβολής, την ιδιαίτερα θετική εικόνα του απέναντι σ' ένα διεφθαρμένο καρτούν όπως ο Μητσοτάκης. Για τις βάσεις αυτού που έχουμε περιγράψει ως «υστερικό αντιτσιπρισμό», βλ. το κείμενό μας «Το “τέλος της Μεταπολίτευσης”»; Μια χαρτογράφηση του πεδίου σύγκλισης μεταξύ Ακροδεξιάς και φιλελευθερισμού» (περ. *Πρόταγμα*, τ. 6, Δεκέμβριος 2013 (το τεύχος είναι διαθέσιμο σε ψηφιακή μορφή στο ιστολόγιό μας, protagma.wordpress.com). Υπό αυτή την έννοια, η προοπτική μιας σταθερής και κερδοφόρας τουριστικής σεζόν διαδραμάτισε πολύ σημαντικότερο ρόλο στις εκλογές του Μαΐου σε σύγκριση με τις υποτιθέμενες λάθος στρατηγικές του ΣΥΡΙΖΑ. Λες κι ως χώρα διαθέτουμε κάποια σοβαρή κι ενημερωμένη κοινή γνώμη που ενδιαφέρεται πραγματικά για τη πολιτική επικαιρότητα. Περισσότερο μια διαισθητικού τύπου προσέγγιση των πολιτικών τεκταινόμενων παρατηρείται στον κόσμο, σαν αστρολογική πρόβλεψη και κουβέντα για τα ζώδια, παρά κάποια σοβαρή σύγκριση μεταξύ των κομματικών προγραμμάτων ή έστω της πρόσφατης ιστορίας τους.

ακούσει για οποιαδήποτε νέα “ταραχή” – είτε αυτή ήταν η ρήξη που τους υποσχόταν το ΜέΡΑ25 είτε ήταν η απροσδιόριστη “προοδευτική” κυβερνησι-χωρίς-πρόγραμμα που τους υποσχόταν ο ΣΥΡΙΖΑ. Μαζί με την “ταραχή” και τα κακά μαντάτα, οι ψηφοφόροι απέρριψαν τις δύσκολες αναλύσεις. Δεν ήθελαν να ακούσουν τίποτα που να εμπεριέχει το οποιοδήποτε “ναι μεν, αλλά”¹⁷.

Μήπως, λοιπόν, απέναντι σε μια απολίτικη κοινωνία όπως η νεοελληνική, σοβαρή πολιτική (έστω, στο πλαίσιο του κοινοβουλευτισμού) είναι η προσπάθεια να μετριάσεις τον λόγο σου, προκειμένου να προσεταιριστείς έναν στοιχειώδη αριθμό τέτοιων μικροαστικά σκεπτόμενων, φοβικών και «λαβωμένων» ψηφοφόρων, με σκοπό ν’ ανέβεις στην εξουσία και να κάνεις 2-3 στοιχειώδη πράγματα σε προοδευτική (σε επίπεδο θεσμών) και φιλολαϊκή (σ’ επίπεδο οικονομίας) κατεύθυνση; Αυτό επιχείρησε να κάνει ο ΣΥΡΙΖΑ και προφανώς απέτυχε (μιας και παρατηρήθηκε σημαντική απώλεια κεντρών ψήφων προς ΝΔ και ΠΑΣΟΚ¹⁸), πλήττοντας μάλιστα την αξιοπιστία του, εφόσον πολλά από τα σχετικά του «ανοίγματα» κρίθηκαν –ορθώς- ως καιροσκοπικά (βλ. π.χ. την υπόθεση Γεωργούλη), αποξενώνοντας την παραδοσιακή του κοινωνική βάση¹⁹.

Ωστόσο, επρόκειτο για σωστή επιλογή, τουλάχιστον επί της αρχής. Διότι ως μη καπιταλιστική χώρα, η Ελλάδα δεν διαθέτει μια πλειοψηφία μισθωτών λαϊκών στρωμάτων στα οποία θα μπορούσε να βασιστεί ένα αριστερό κόμμα εξουσίας²⁰. Οποιοσδήποτε διεκδικεί την διακυβέρνηση της χώρας πρέπει να προσεταιριστεί

¹⁷ Γ. Βαρουφάκης, «Στο ΜέΡΑ25 ξεκινάμε τη μάχη της 25ης Ιουνίου με συναίσθηση της συγκυρίας», *thepressproject.gr*, 24/5/2023.

¹⁸ Η οποία, ειρήσθω εν παρόδω, φαίνεται πολύ υψηλότερη από την αντίστοιχη προς τα αριστερά, σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζουν οι επικριτές της «κυβερνητικής» στροφής, που ερμηνεύουν την εκλογική καταβράθρωση του κόμματος ως αποτέλεσμα απωλειών προς τα αριστερά, από πλευράς ψηφοφόρων που απηύδησαν με το υπερβολικό άνοιγμα προς το Κέντρο. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, τον ΣΥΡΙΖΑ τον ψήφισαν 56,7% όσων δηλώνουν αριστεροί, 53,5% όσων δηλώνουν κεντροαριστεροί, 23,9% όσων δηλώνουν ακροαριστεροί και μόνο 15,9% όσων δηλώνουν κεντρώοι (με 39,8% να ψηφίζουν ΝΔ και 26,6% ΠΑΣΟΚ). Βλ. «Πώς ψήφισαν οι πολίτες με βάση την ηλικία, το φύλο και το επάγγελμα – Τα θλιβερά μεγάλα ποσοστά της ακροδεξιάς», *ό. π.*

¹⁹ Βλ. τα στοιχεία της ανάλυσης του Μ. Παναγιωτάκη, «Η ταξική εκλογική κατάρρευση του ΣΥΡΙΖΑ», *kosmodromio.gr*, 23/5/2023.

²⁰ Ακόμα και στις εκλογές του Μαΐου οι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα έδωσαν μονάχα ένα ελάχιστο προβάδισμα 1,3 μονάδων στον ΣΥΡΙΖΑ έναντι της ΝΔ (29,1% έναντι 27,8%), προφανώς εξαιτίας των προεκλογικών αυξήσεων του κατώτατου μισθού από πλευράς Μητσοτάκη. Βλ. «Πώς ψήφισαν οι πολίτες με βάση την ηλικία, το φύλο και το επάγγελμα...», *ό.π.*

ένα μέρος των μεσαίων στρωμάτων (σε ταξικό επίπεδο) και κεντρώων ψηφοφόρων (σε ιδεολογικό επίπεδο). Δυστυχώς, όμως, εδώ ακριβώς έγκειται το μοιραίο λάθος του ΣΥΡΙΖΑ: ο περίφημος «μεσαίος χώρος» έχει πλέον μετεξελιχθεί σε σχέση με την εποχή του Καραμανλή και του Αντώνη. Έχει μετατραπεί σε βασικό ιδεολογικό εκφραστή της ολιγαρχικοποίησης της ελληνικής κοινωνίας που συντελέστηκε κατά τα μνημονιακά χρόνια. Είναι, δε, χαρακτηριστικό, ότι τούτο το «ακραίο Κέντρο» δεν χαρίστηκε στον ΣΥΡΙΖΑ ούτε όταν αυτός εφάρμοσε Μνημόνιο, προτιμώντας, αντιθέτως, να μετατραπεί σε μία από τις δύο βασικές συνιστώσες του μητσοτακισμού (μαζί με τη «σκληρή» Δεξιά). Έτσι, η προσπάθειά του Τσίπρα να κολακέψει την επάρατη «μεσαία τάξη» τελικά εξελήφθη ως ένδειξη αδυναμίας κι ασυνέπειας απέναντι στο ίδιο του το παρελθόν²¹.

Σε κάθε περίπτωση, αυτή πρέπει να είναι η βάση οποιασδήποτε κουβέντας, όταν μιλάμε για κοινοβουλευτικού τύπου πολιτική. Δυστυχώς η Αριστερά προτιμά τις ιδεολογικές κορόνες και τις επιθέσεις στον ΣΥΡΙΖΑ, με αποτέλεσμα να έχει πλέον τεθεί σχεδόν εξ ολοκλήρου εκτός κοινοβουλευτικού παιχνιδιού. Μόνη της συνιστώσα που ακόμη επιβιώνει είναι το ΚΚΕ, το οποίο, εντούτοις, έχει αναλάβει έναν ρόλο καθαρά γραφικό και διακοσμητικό: Είναι τόσο απολιθωμένο, που ικανοποιείται με το γεγονός πως κατά καιρούς «τσιμπάει» 1-2 μονάδες, κατά το κοινώς λεγόμενον – εν προκειμένω ένα κομμάτι του ΣΥΡΙΖΑ. Ενδεικτικό της

²¹ Αυτή, είναι, ειρήσθω εν παρόδω, μια από τις λίγες εύστοχες κριτικές που εκφράστηκαν σε δημοσιογραφικό επίπεδο: βλ. σχετικά Κ. Βαξεβάνης, «Το φαινόμενο Μητσοτάκη», *documento.gr*, 22/5/2023. Πολλά θα μπορούσαν εδώ να ειπωθούν για την ηθικοπολιτική εξαχρείωση μεγάλου κομματιού της νεοελληνικής κοινωνίας, η οποία έχει φτάσει να θεωρεί τον Μητσοτάκη (έναν βραδύνα και συμπλεγματικό, πολιτικά διεφθαρμένο γόνο με σύνδρομο μεγαλομανίας και έφεση στον λαϊκισμό και το ψέμα) καταλληλότερο του Τσίπρα για την πρωθυπουργία της χώρας. Προφανώς γιατί έχει μια εντελώς λούμπεν αντίληψη περί του τι σημαίνει «καταλληλότητα» και πολιτική «ικανότητα», εντός της οποίας το στήσιμο του δικτύου παράνομων παρακολουθήσεων θεωρείται δείγμα «μαγκιάς», όπως επίσης και η όλη εικόνα ανέμελου νεοπλουτισμού που προωθεί το πρωθυπουργικό ζεύγος (με τις ποδηλατάδες και τα κορονοπάρτι, τις διαρκείς διακοπές και τα ταξίδια), κατά τον μπερλουσκονικό-τραμπικό κανόνα. Απέναντι σ' ένα τέτοιο κλίμα, ένας πολιτικός αρχηγός αδιάφθορος, που ενεργεί θεσμικά (πολλές φορές ακόμα κι ενάντια στο ίδιο του το συμφέρον) τελικά θεωρείται αδύναμος, αφελής και βλαξ, ειδικά όταν ηγείται ενός κόμματος που υποπίπτει συχνά σε οργανωτικές και λοιπές γκάφες ή αβλεψίες λόγω έλλειψης εμπειρίας και σωστής «επικοινωνίας».

κατάστασης είναι ότι τις μονάδες αυτές τις κερδίζει επειδή γοητεύει ορισμένους απογοητευμένους ψηφοφόρους μέσω της υποτιθέμενης «αγνότητάς» του: Δεν το ψηφίζουν γιατί έχει να πει κάτι πραγματικά ενδιαφέρον και πολιτικά εφικτό ή επειδή αποτελεί ζώσα πολιτική δύναμη, αλλά διότι θεωρείται «τίμιο» και «ειλικρινές» (και πώς να μην είναι, άλλωστε, εφόσον δεν θα κυβερνήσει ποτέ, ώστε να δούμε αν θα μπορέσει να μείνει πιστό στις διακηρύξεις του;), αν όχι απλά συμπαθώς γραφικό (αποδεχόμενο τη διακωμώδησή του απ' το *luben.tv*).

Ενάντια στον σκοροφαγωμένο οικονομισμό

Ουσία της Αριστεράς, βέβαια, σε ιδεολογικό και κοσμοθεωρητικό επίπεδο, είναι ο οικονομισμός: η αντίληψη σύμφωνα με την οποία τα οικονομικά ζητήματα καθορίζουν απόλυτα την ανθρώπινη συμπεριφορά, αποτελώντας το ερμηνευτικό κλειδί των πολιτικοκοινωνικών εξελίξεων. Εν προκειμένω, το σύνολο σχεδόν της Αριστεράς, στην τελική ευθεία πριν τις εκλογές, θεωρούσε ακόμη ως πιο σημαντικό το δίπολο νεοφιλελευθερισμός/αντι-νεοφιλελευθερισμός από τα ζητήματα πολιτειακής εκτροπής και από την πλήρη μαφιοζοποίηση της πολιτικής, την οποία έφτασε στο απόγειό της ο μητσοτακισμός. Φυσικά η πεποιθήση αυτή βασίζεται σε μια λανθασμένη ανάλυση της παγκοσμιοποίησης, η οποία δεν βλέπει ότι πλέον καμία ουσιαστική και πραγματική σοσιαλδημοκρατική κι αναδιανεμητική πολιτική δεν είναι εφικτή εντός της σύγχρονης διεθνοποιημένης και χρηματιστικοποιημένης παγκόσμιας οικονομίας, παρά μόνο «δειλές» και περιορισμένου εύρους παρεμβάσεις με στόχο τον περιορισμό των πιο ακραίων συνεπειών της ανισότητας – κάτι σαν αυτό που προσπάθησε ο σοσιαλφιλελεύθερος, ουσιαστικά, ΣΥΡΙΖΑ. Απορρέει όμως κι από την τύφλωση απέναντι στη σημασία του ιδεολογικού και, τελικά, ανθρωπολογικού παράγοντα: ακόμη κι αν θεωρούμε ότι οι δύο κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις έχουν παρεμφερές οικονομικό πρόγραμμα, στοιχεία όπως η ιδεολογία τους, η πολιτική τους σε επίπεδο δικαιωμάτων και ηθών, η ανεκτικότητα τους απέναντι στη διαφθορά κι η πιθανή ροπή τους προς εξωθεσμικές συμπεριφορές συνιστούν

εξίσου σημαντικά στοιχεία που θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν. Ειδικά μέσα σε χώρες με εξαιρετικά προβληματικούς θεσμούς και απουσία ισχυρής κοινωνίας των πολιτών, όπως η Ελλάδα.

Το ίδιο ισχύει και σ' επίπεδο θεωρητικής επεξεργασίας και ανάλυσης. Εξαιτίας του βαθέως οικονομισμού της, η Αριστερά είναι ανίκανη έστω και για τη στοιχειωδέστερη κοινωνική και πολιτειολογική ανάλυση, η οποία, ως τέτοια, ενέχει στοιχεία ανθρωπολογικής προσέγγισης. Όπως το θέτει, πολύ εύστοχα, ένας Τούρκος δημοσιογράφος σχετικά με την παρεμφερή συμπεριφορά του εκλογικού σώματος στην Τουρκία: «Τελικά, οι λόγοι της νίκης του Προέδρου δεν μπορούν να γίνουν κατανοητοί μόνο από την πολιτική ανάλυση, αλλά απαιτούν μια κοινωνιολογική, και ως εκ τούτου δομική, ανάλυση της Τουρκίας»²². Η Αριστερά δεν αδυνατεί μονάχα ν' αναλύσει για ποιον λόγο μεγάλα κομμάτια του πληθυσμού ψηφίζουν, πολύ συχνά, ενάντια στα στοιχειώδη ταξικά τους συμφέροντα, αλλά και ν' αντιληφθεί ότι μια τέτοιου είδους ψήφος αποτελεί σε μεγάλο βαθμό τον κανόνα εντός των προ-πολιτικών, ουσιαστικά, κοινωνιών του μη-δυτικού κόσμου.

Αντιστοίχως, ούτε η Αριστερά ούτε οι αναρχικοί (που πολύ συχνά υιοθετούν τον ίδιο μαρξίζοντα οικονομισμό) δείχνουν ν' αντιλαμβάνονται ότι βασικό πολιτικό πρόβλημα των μη δυτικών χωρών είναι η διαφθορά και η αδυναμία των φιλελεύθερων και συνταγματικών θεσμών –όταν αυτοί υφίστανται– να λειτουργήσουν πραγματικά. Πράγμα που συνεπάγεται πως η συστράτευση με στόχο την υπεράσπισή τους, όταν εμφανίζονται τάσεις ή φαινόμενα ανοιχτής τους καταπάτησης, θα πρέπει ν' αποτελεί βασική προτεραιότητα της πολιτικής μας δράσης (παρ' όλο που, εντός της ιδιόμορφης, προ-πολιτικού τύπου εκλογικής συμπεριφοράς των κοινωνιών αυτών, η επιμονή

²² P. Ντουράν, «Πώς και γιατί κέρδισε ο Ερντογάν;», *tvxs.gr*, 3/6/2023.

σε τέτοια ζητήματα μπορεί να αποβαίνει όχι απλά άκαρπη αλλά ακόμα και αυτοκτονική εκλογικά²³).

Ο πραγματικός χαρακτήρας της «δεξιάς στροφής»

Ιδού μια τυπική αναρχική ανάγνωση του αποτελέσματος: «ένα τέτοιο αποτέλεσμα [...] αντανακλά τις αντιθέσεις και τις αντιφάσεις της ίδιας της κοινωνίας και αποκαλύπτει το τεράστιο ρήγμα εντός της. Κάποιοι έχουν ανθρωπισμό, κάποιοι άλλοι είναι τελείως κανίβαλοι. Λίγους μήνες μετά από το κρατικό-καπιταλιστικό έγκλημα στα Τέμπη και τις πιο μαζικές διαδηλώσεις που έχουν γίνει εδώ και 15 χρόνια, τους νεκρούς της πανδημίας, τη διάλυση του ΕΣΥ, τους πλειστηριασμούς πρώτης κατοικίας, τις εξώσεις, τα σκάνδαλα κ.λπ., έρχεται αυτό το αποτέλεσμα. Είναι πασιδήλο, πλέον, πως ο πόλεμος που ζούμε είναι εκτός από ταξικός (οι από πάνω εναντίον των από κάτω) και κοινωνικός, καθώς, όπως φαίνεται, μια μεγάλη μερίδα της κοινωνίας έχει διαλέξει πλευρά και θα γλείφει πάντα τους τυράννους. [...] Τέτοιοι τσανακογλύφτες της Εξουσίας αύριο μεθαύριο θα φοφάνε από την πείνα, δεν θα έχουν δημόσια νοσοκομεία να γιατροπορευτούν, αλλά όσο περισσότερο η Εξουσία τούς τσακίζει, τόσο περισσότερο θα αγκιστρώνονται πάνω της. [...] Τελικά, σύντροφε®, ο λαός ΔΕΝ θα σώσει τον λαό»²⁴. Έχουμε εδώ ένα καινούριο φαινόμενο ή πρόκειται για πάγια κατάσταση εντός μιας κοινωνίας με έλλειψη δημοκρατικής ιστορίας και παράδοση ραγιαδισμού, όπως η νεοελληνική; Και γιατί αυτή η στάση εκφράστηκε με τέτοια σαφήνεια στο πιο πρόσφατο εκλογικό αποτέλεσμα; Γιατί μέχρι τώρα οι «τσανακογλύφτες της Εξουσίας» δεν συντάσσονταν τόσο ανοιχτά

²³ Υπό την έννοια αυτή, ίσως κορυφαίο στρατηγικό λάθος του ΣΥΡΙΖΑ να ήταν ότι, μετά το ντιμπέιτ των πολιτικών αρχηγών, ο Τσίπρας επανέφερε το θέμα των υποκλοπών στο κέντρο της προεκλογικής του καμπάνιας (προφανώς για να ασκήσει πίεση στον Ανδρουλάκη, εν όψει πιθανών μετεκλογικών συνεργασιών). Όμως εντός μιας προ-πολιτικής κοινωνίας όπως η νεοελληνική, οι πολίτες δεν ενδιαφέρονται καθόλου για την ομαλή λειτουργία των φιλελεύθερων θεσμών, κι έτσι το θέμα αυτό έκανε τον ΣΥΡΙΖΑ να φαίνεται εκτός πραγματικότητας. Η αντίθεση με το Ισραήλ ή ακόμα και με την Πολωνία (όπου στις κινητοποιήσεις για την υπεράσπιση του κράτους δικαίου και των φιλελεύθερων θεσμών καλεί η κεντρικά Πλατφόρμα Πολιτών, με ηγέτη τον Ντόναλτ Τρουσκ και επικεφαλής των διαδηλώσεων τον Λεχ Βαλέσα) είναι χαρακτηριστική, εν προκειμένω.

²⁴ Ανάρτηση του χρήστη Wang Lung στο facebook (21/5/2023).

κι εμφατικά με την πιο αυταρχική και διεφθαρμένη μερίδα της πολιτικής ολιγαρχίας;

Τόσο ο Βαρουφάκης, κατά τις πρώτες μετεκλογικές του δηλώσεις, όσο και πολλοί αναρχικοί μίλησαν περί συντηρητικοποίησης της ελληνικής κοινωνίας. Αντίστοιχα ο Τσίπρας, κατά την ομιλία του στην Κεντρική Επιτροπή του ΣΥΡΙΖΑ μίλησε για «συντηρητική παλινόρθωση» (25/5/2023). Από τη μεριά μας, δεν ανιχνεύουμε κάποια τέτοια «συντηρητικοποίηση», παρότι, ταυτοχρόνως, πιστεύουμε πως η εν λόγω ιδεολογική μετατόπιση δεν αποτελεί απλά συγκυριακό φαινόμενο, όπως πιστεύουν κάποιοι²⁵. Τέτοιες εμφατικές νίκες κι εκκωφαντικές ήττες είναι δηλωτικές ευρύτερων αλλαγών και βαθύτερων εξελίξεων. Αυτό που θα πρέπει ν' αναλύσουμε είναι το γενικότερο ιδεολογικό πλαίσιο, με την ευρύτατη έννοια του όρου, που εξηγεί και την υιοθέτηση συμπεριφορών που, για μεγάλο μέρος του πληθυσμού, αντιβαίνουν στα άμεσα ταξικά του συμφέροντα – και αναφερόμαστε εδώ σε μεγάλο μέρος λαϊκών στρωμάτων, στο κατώτερο κομμάτι της μεσαίας τάξης και σε αρκετούς μικρομεσαίους. Σε τι, εν ολίγοις, συνίσταται η πασιφανής «δεξιά στροφή» της κοινωνίας; Συνιστά, άραγε, επιστροφή σε συντηρητικές αξίες, όπως πιστεύει η κυρίαρχη αριστερή και αναρχική ερμηνεία (συγχέοντας, λανθασμένα, τη μαζική ψήφο υπέρ της ΝΔ με την άνοδο της Νίκης και την ψήφο στον Βελόπουλο), ή αποτελεί αποχρυστάλλωση μιας νέας, για τα ελληνικά δεδομένα, κοσμοθεώρησης;

Σε αντίθεση με ό,τι δήλωνε ο Τσίπρας προεκλογικά, η πανδημία ελάχιστα ενταφίασε το νεοφιλελεύθερο παράδειγμα στα μάτια της ελληνικής κοινής γνώμης. Αντιθέτως, η δεξιά στροφή που έχει επιτελεστεί τα τελευταία χρόνια,

²⁵«Η εξήγηση των αποτελεσμάτων με τη θεωρία της συντηρητικοποίησης της χώρας δεν ευσταθεί. Όλες οι έρευνες και οι αναλύσεις–ακόμη και οι πρόσφατες δημοσκοπήσεις– δείχνουν ότι η αριστερά και η κεντροαριστερά έχουν την πλειοψηφία στην κοινωνία. Το “τσουνάμι συντηρητικοποίησης” για το οποίο έκανε λόγο ο κ. Βαρουφάκης δεν υπάρχει. Το αποτέλεσμα είναι συγκυριακό, λόγω των παραπάνω λόγων, δηλαδή της έλλειψης πρότασης εξουσίας» Στ. Κούλογλου, «Εκλογές 2023: Οκτώ θέσεις για το νεοδημοκρατικό τσουνάμι και την Αριστερά», *tvxs.gr*, 22/5/2023.

αποτυπώνεται σαφώς στα εκλογικά ποσοστά της τελευταίας δεκαετίας²⁶ και της οποίας τις ιδεολογικές ρίζες θα πρέπει να τις αναζητήσουμε στη συζήτηση που ξεκίνησε την επαύριον του Δεκέμβρη του 2008 σχετικά με το «τέλος της Μεταπολίτευσης»²⁷, είναι αυτή που επέτρεψε στη μητσοτακική ΝΔ να ενεργεί με τη γνωστή παροιμιώδη της «ανεμελιά»: Η εγκατάλειψη της κοινωνίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας βιώθηκε ως κάτι το απολύτως φυσικό, ενώ για μεγάλο μέρος του πληθυσμού ανώτατος ορίζοντας προσδοκίας σ' επίπεδο κοινωνικής προστασίας και κινητικότητας είναι τα περίφημα κουπόνια, οι παντός είδους έκτακτες και προσωρινές «ενισχύσεις» και η προσπάθεια να επωφεληθούμε με οποιονδήποτε δυνατό τρόπο από τον τουρισμό – είτε ως μισθωτοί (σε συνθήκες οιονεί σκλαβιάς²⁸), είτε ως μικροεπιχειρηματίες και νεόκοποι προσοδούχοι. Το όλο ιδεολόγημα περί «αριστείας», «επενδύσεων», «ανάπτυξης», «ψηφιακού μετασχηματισμού» κυριαρχεί πλήρως, με την περίφημη «μεσαία τάξη», τουτέστιν τους (φοροφυγάδες) ελεύθερους επαγγελματίες, να δίνει τον τόνο.

Η εξόφθαλμη αδυναμία του ΣΥΡΙΖΑ να πείσει ένα σημαντικό κομμάτι της κοινής γνώμης πως αποτελεί «κανονικό» κόμμα, δηλαδή κόμμα στο οποίο θα μπορούσαν να εμπιστευθούν τη διακυβέρνηση της χώρας ακόμη κι υπό συνθήκες κανονικότητας, δεν απορρέει μονάχα από την επιθυμία να ξορκίσουμε μια και καλή το συλλογικό τραύμα που προκλήθηκε στη ραγιαδίκη και μικροαστική νοοτροπία του Νεοέλληνα από την περίφημη διαπραγμάτευση των πρώτων μηνών του 2015 και, ουσιαστικά, από την επιθυμία επιστροφής στη «σταθερότητα» του

²⁶ Το 2012 ο συνολικός αριθμός των ψήφων της Δεξιάς/Κεντροδεξιάς ήταν 2.909.167. Το 2023 ο αριθμός ψήφων του ίδιου χώρου είναι 2.934.026 δηλαδή αύξηση 25.000. Το 2012 ο συνολικός αριθμός ψήφων της Αριστεράς/Κεντροαριστεράς ήταν 3.093.675. Το 2023 ο αριθμός ψήφων του ίδιου χώρου είναι 2.639.622 δηλαδή μείωση 454.053 (στοιχεία από ανάρτηση του Σωτήρη Ρούσσου στο facebook, 23/5/2023).

²⁷ Βλ. σχετικά το κείμενό μας, «Το “τέλος της Μεταπολίτευσης”;...», ό. π.

²⁸ Όπως διαβάζουμε, π.χ., σε πρόσφατο ρεπορτάζ: «Σοβαρές καταγγελίες για παραβατική και παράτυπη συμπεριφορά των ξενοδόχων κάνουν λόγο εκπρόσωποι του Εργατικού Κέντρου Ηρακλείου. Παράτυπες “ποινικές ρήτρες”, δηλωμένους εργαζόμενους στο εξωτερικό ενώ εργάζονται στην Ελλάδα και συμπεριφορές που εντάσσονται στο φαινόμενο του εργασιακού εκφοβισμού είναι μερικές από τις καταγγελίες που διαμορφώνουν ένα προβληματικό τοπίο μεταξύ εργαζομένων, δηλαδή μισθωτών, και εργοδοτών» (Ν. Κοσμαδάκης, «Κρήτη: Ποινική ρήτρα για να μην φύγουν οι ξενοδοχοϋπάλληλοι από τη δουλειά - Αν παραιτηθούν θα δώσουν στο ξενοδοχείο 5.000 €», *neakriti.gr*, 25/5/2023).

παραδοσιακού δικομματισμού²⁹. απορρέει κι από αυτήν ακριβώς την ιδεολογική στροφή προς τα δεξιά: επειδή ο ΣΥΡΙΖΑ δεν τάζει «επιχειρηματικότητα» και «ήλιους της ανάπτυξης» αλλά ένα μίνιμουμ πρόγραμμα κοινωνικής προστασίας, εντός μιας συγκυρίας όπου το ίδιο το αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη φαίνεται να έχει πλήρως χρεοκοπήσει ιδεολογικά, συνδεδεμένο, καθώς είναι, με τη Μεταπολίτευση ως μήτρα όλων των κακών που μας οδήγησαν στη χρεοκοπία και τα μνημόνια. Ήταν προφανές ότι με κεντρικό σύνθημα το «Δικαιοσύνη παντού» και αναφορές στην πολιτική κουλτούρα της Μεταπολίτευσης («Αλλαγή») ελάχιστα θα έθελγε, όπως είναι προφανές ότι ακριβώς με αναφορές στην πλήρη κι οριστική επιβεβαίωση του τέλους της Μεταπολίτευσης επιχαίρουν μετά τις εκλογές οι ιδεολογικοί εκπρόσωποι και οπαδοί του καθεστώτος³⁰.

Είναι χαρακτηριστικό, εν προκειμένω, ότι οι διάφορες επιδοτήσεις που έδωσε η ΝΔ, κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ή τα λογής-λογής κουπόνια που άρχισε να μοιράζει στη συνέχεια, παρά τον εμφανέστατα περιορισμένο χαρακτήρα τους, άσκησαν δυσανάλογα θετική επίδραση σε συμβολικό-ψυχολογικό επίπεδο, κάνοντας κομμάτια του πληθυσμού να λησμονήσουν τη γενικότερη επιδείνωση της οικονομικής τους κατάστασης.³¹ Υπολογίζεται πως οι κάθε λογής παροχές κατά την τετραετία Μητσοτάκη κόστισαν περίπου 40 δις και αποτελούν

²⁹ Σύμφωνα με την πρώτη μετεκλογική δημοσκόπηση, 52% των ερωτηθέντων επιθυμεί την επιστροφή του ΠΑΣΟΚ σε ρόλο μείζονος αντιπολίτευσης, ενώ μονάχα το 28% επιθυμεί εκλογική ανάκαμψη του ΣΥΡΙΖΑ. Βλ. «Νέα δημοσκόπηση: Η διαφορά ΝΔ - ΣΥΡΙΖΑ στις επόμενες εκλογές - Αυτοδυναμία στη Βουλή των επτά», *reader.gr*, 23/5/2023.

³⁰ Βλ. το πολύ χαρακτηριστικό άρθρο του Α. Παπαχελιά, «Η κοινωνία αλλάζει» (*kathimerini.gr*, 22/5/2023), όπως επίσης και τη σχεδόν πανομοιότυπη ανάλυση του Γ. Καραμπελιά, «Ο ΣΥΡΙΖΑ έμεινε πίσω από την ιστορία» (*ardini-rixi.gr*, 27/5/2023).

³¹ Το ίδιο ισχύει και σ' επίπεδο κράτους: παρά τις συνήθεις οικονομίστικες αναλύσεις, τα στοιχεία μιας έρευνας δείχνουν ότι ως προς το βασικό κριτήριο επιλογής κόμματος στις τελευταίες εκλογές «Η καλύτερη λειτουργία του κράτους με 31,9% κατέλαβε την πρώτη θέση, η Οικονομία με 28,4% τη δεύτερη και τα εθνικά θέματα την τρίτη με 24,9%» («Έρευνα about people: Γιατί ψηφίσαμε όπως ψηφίσαμε;», *ό.π.*). Είναι ενδεικτικό όμως ότι, κι εδώ, παρά τις παρακολουθήσεις, τη διαφθορά, τη γνωστή ανικανότητα του κράτους να αποτρέψει φυσικές καταστροφές ή ατυχήματα (Εύβοια, Τέμπη κ.λπ.), τη διαρκή διάψευση των υποσχέσεων περί «αριστείας» και τις κραυγαλέες εκδοχές πελατειασμού, αυτό που φαίνεται να επικρατεί είναι η ρητορεία περί «επιτελικού» και «ψηφιακού κράτους», απλά και μόνο επειδή πλέον ορισμένες συναλλαγές με το Δημόσιο μπορούν να γίνονται μέσω του διαδικτύου.

το μεγαλύτερο πακέτο παροχών στην Μεταπολίτευση, με τα επιδόματα στους πιο αδύναμους και κυρίως στους συνταξιούχους να κρατούν κυριολεκτικά στη ζωή τα στρώματα αυτά, κρίνοντας, ουσιαστικά, το εκλογικό αποτέλεσμα³². Είναι δηλαδή προφανές πως τα λαϊκά στρώματα έχουν παραιτηθεί από οποιαδήποτε ελπίδα για σταθερή μακροπρόθεσμη βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης, αρκούμενα στα ψίχουλα και τα φιλοδωρήματα που τους μοιράζει ο δεξιός κομματάρχης. Εννοείται πως η διαπίστωση αυτή δεν δικαιώνει σε καμία περίπτωση τα οικονομίστικου τύπου επιχειρήματα, καθώς προϋποθέτουν πως ο λαός προβαίνει σε ορθολογική εκτίμηση της κατάστασης και αναζητά ένα γενικό σχέδιο για την οικονομική ανάκαμψη και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του. Αντιθέτως, το στοιχείο αυτό απορρέει από την ιδεολογική στροφή που περιγράφουμε, και την τροφοδοτεί: Συλλογικές λύσεις στα προβλήματά μας δεν υπάρχουν, όποιος είναι τυχερός ή «τσακάλι» θα επιβιώσει και θα πετύχει, οι υπόλοιποι θα πρέπει να είμαστε και ευχαριστημένοι με τον ελεήμονα Μητσοτάκη. Κάλλιο *food pass* και στο χέρι, με άλλα λόγια.

Ίσως γι' αυτό η υπόσχεση του Τσίπρα για κατάργηση της Ειδικής Βάσης Εισαγωγής να μην προσέλκυσε τους ψηφοφόρους των λαϊκών στρωμάτων: Ποιος έχει πλέον τα χρήματα να στείλει το παιδί του για σπουδές; Και –κυρίως– ποιος πιστεύει ότι ένα πτυχίο ΑΕΙ θα σε βοηθήσει να βρεις δουλειά; Όποιος δεν μεταναστεύσει, θα πρέπει να έχει «κονέ» και «επαφές». Αντιστοίχως, όσοι βρίσκονται σε λίγο καλύτερη κατάσταση οικονομικά, νομίζουν ότι θα γίνουν «επιχειρηματίες» και σαν κατά φαντασίαν ολιγάρχες ταυτίζουν την κοινωνική δικαιοσύνη με την «κατάργηση των φόρων» και την εν δυνάμει πρόσβαση σε ένα ξεροκόμματο από τα γιγαντιαία ποσά του Ταμείου Ανάκαμψης. Ίσως αυτή η ιδεολογική στροφή να εξηγεί επίσης τη νίκη της ΝΔ ακόμη και στα νεανικά

³²«Τα *vouchers* έκριναν τις εκλογές» σύμφωνα με τον Μητρόπουλο, ο οποίος επισημαίνει πως μόνο 2 στους δέκα συνταξιούχους ψήφισαν ΣΥΡΙΖΑ. Είναι επίσης χαρακτηριστικό πως το πρόγραμμα της ΝΔ για την ερχόμενη τετραετία δεν περιλαμβάνει παροχές στους συνταξιούχους, σε αντίθεση με εκείνο του ΣΥΡΙΖΑ, το οποίο είναι πολύ πιο γενναιόδωρο. Ωστόσο και τα δύο κόμματα κρίθηκαν από τα πεπραγμένα της διακυβέρνησής τους. Βλ. την συνέντευξή του στο Kontra, στο βραδινό δελτίο ειδήσεων της 27ης Μαΐου.

ακροατήρια όπου παραδοσιακά κυριαρχεί η Αριστερά. Ίσως, πλέον, ακόμα κι οι νέοι, στην πλειονότητά τους, να μη συγκινούνται από τη ρητορική της «ρήξης» αλλά από τις ρητορείες περί γρήγορου και εύκολου πλουτισμού μέσα από τις κοινοτικά επιδοτούμενες *startup* και την φροντίδα του τουρίστα.

Εάν ο ιδεολογικός πυρήνας της Μεταπολίτευσης ήταν, αφενός, η κοινωνική δικαιοσύνη (μέσω του εκδημοκρατισμού των θεσμών και της κοινωνικής κινητικότητας) και, αφετέρου, η πρόσβαση όλων των κοινωνικών στρωμάτων στην κατανάλωση (έστω στην εντελώς παρασιτική ελληνική εκδοχή της), έχουμε εδώ και κάποια χρόνια μπει σε μια νέα ιστορική περίοδο, στην οποία το αίτημα για κοινωνική κινητικότητα αποκτά πια έναν εντελώς ατομικιστικό και κυνικό χαρακτήρα. Ευρύτατα κοινωνικά στρώματα, από σχετικά άπορα νοικοκυριά των πιο λαϊκών περιοχών μέχρι τα μεσοστρώματα και τα μέλη της περίφημης «μεσαίας τάξης», εισρέουν μαζικά στα χρυσορυχεία του τουρισμού και της δήθεν καινοτόμου επιχειρηματικότητας (σε μια χώρα υπερχρεωμένη, γερασμένη, που υστερεί τεχνολογικά, που έχει διαλυμένες ή προβληματικές βασικές υποδομές), χωρίς καν να χρειάζεται να υποστηρίζουν κάποιο μύθευμα περί «ισχυρής Ελλάδας»: αρκεί να παραμυθιάζονται με την υπόσχεση ότι θα είναι οι ίδιοι «ισχυροί» και «ανταγωνιστικοί», κυνηγώντας καθημερινά το προσωπικό τους «δικαίωμα στην αριστεία». Και είναι προφανές ότι για μια τέτοια εκχυδαϊσμένη αντίληψη περί κοινωνικής προόδου δεν υπάρχει χώρος για «παρωχημένες» και «τοξικές» έννοιες όπως η ισότητα, η διαφάνεια, η δικαιοσύνη, το κοινωνικό κράτος. Αυτή η ιδεολογική στροφή εξηγεί το γεγονός πως το λεγόμενο «αντι-ΣΥΡΙΖΑ» μέτωπο επιβιώνει ακόμα ακμαίο, μαζί με τα ψυχικά αντανάκλαστικά του «υστερικού αντι-τσιπρισμού», εφόσον ο ΣΥΡΙΖΑ είναι η βασική πολιτική δύναμη που, έστω σ' επίπεδο διακηρύξεων, συνεχίζει να μας θυμίζει όλες αυτές τις παρωχημένες κι ενοχλητικές ιδέες.

Τι μέλλει γενέσθαι;

Η ανάλυσή μας δεν έχει σκοπό να υπερασπιστεί τον ΣΥΡΙΖΑ αλλά να αναδείξει το δομικό πολιτικό του αδιέξοδο, καθώς και τις τραγικές ανεπάρκειες των εξ αριστερών, δήθεν ριζοσπαστών, επικριτών του. Αλλά και, γενικότερα, να υπογραμμίσει το πολιτικό κενό στο οποίο βρίσκεται η ελληνική κοινωνία. Είδαμε προηγουμένως ότι οι βαθείς ιδεολογικοί μετασχηματισμοί των τελευταίων 15 χρόνων, σ' επίπεδο πολιτικής κουλτούρας και φαντασιακού, επιβεβαιώνουν την ιδέα πως η διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε μια «αριστερή παρένθεση», γέννημα της εξαιρετικής συγκυρίας των μνημονιακών χρόνων, κι όχι έκφραση της ανάδυσης νέων κοινωνικών δυνάμεων. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από μια εξέταση των υλικών-οικονομικών παραμέτρων του ζητήματος.

Το πολιτικό αδιέξοδο εντοπίζεται αρχικά σε εκλογικό επίπεδο. Αυτό που δείχνει πολύ εμφατικά η περίπτωση ΣΥΡΙΖΑ, είναι η αδυναμία ενός τίμιου και γνησίως εκσυγχρονιστικού κεντροαριστερού κόμματος να διεκδικήσει την εξουσία υπό κανονικές συνθήκες, δηλαδή όταν δεν υφίστανται εξαιρετικές συγκυρίες, όπως, π.χ., τα μνημόνια, οι οποίες οδηγούν σε ξαφνικές και μαζικές μετατοπίσεις ψηφοφόρων. Και λέμε «τίμιο» για να τονίσουμε το γεγονός πως μιλάμε αποκλειστικά με όρους ιδεολογικής πειθούς και προσέλκυσης και διατήρησης ψηφοφόρων δίχως τη χρήση των γνωστών πελατειακών μηχανισμών. Κύριο χαρακτηριστικό των εκλογών του Μαΐου υπήρξε η πολύ χαμηλή συσπείρωση του ΣΥΡΙΖΑ: Πρόκειται για βασική έκφραση της ιδεολογικής και κοινωνικής-ταξικής ετερογένειας της εκλογικής του βάσης, η οποία υπήρξε δημιουργήμα των συγκυριών, και γι' αυτό σταδιακά αποφιλώθηκε τόσο σημαντικά. Μεγάλο ρόλο στην αδυναμία σταθεροποίησης της εκλογικής βάσης έπαιξε, φυσικά, το γεγονός πως ο ΣΥΡΙΖΑ μετατράπηκε διαμιάς σε κόμμα εξουσίας, δίχως να 'χει το αντίστοιχο πρότερο ριζώμα στην κοινωνία και τους αντίστοιχους μηχανισμούς ή τα ερείσματα εντός του κράτους. Και, στη συνέχεια, το γεγονός πως δεν μπορούσε, λόγω μνημονίων (αλλά και λόγω των αρχών του), να προβεί στη δημιουργία κομματικού κράτους μέσω μαζικών διορισμών και παροχών. Έλλειψε, έτσι, η συγκολλητική ουσία των διάφορων, οριακά αντικρουόμενων κοινωνικά,

ακροατηρίων στα οποία είναι αναγκασμένος να απευθύνεται, δεδομένων των ιδιομορφιών της νεοελληνικής κοινωνικής γεωγραφίας: μισθωτοί αλλά και μικρομεσαίοι (δηλαδή, πολύ συχνά: αφεντικά των μισθωτών, εντός της κυρίαρχης, στην ελληνική οικονομία, μικρής και μεσαίας επιχείρησης), νέοι που δεν μπορούν να πληρώσουν το νοίκι και εκμεταλλευτές ιδιοκτήτες, κεντρώοι και αριστεροί κ.λπ.

Αντιθέτως, αυτό που ουσιαστικά επέτρεψε στο ΠΑΣΟΚ της δεκαετίας του '80 να κεφαλαιοποιήσει το αίτημα ενός σημαντικού κομματιού της κοινωνίας για «αλλαγή», μετά από 30 χρόνια μετεμφυλιακής Δεξιάς, μετατρεπόμενο σε κυρίαρχο παίκτη του πολιτικού σκηνικού για δεκαετίες μετά το 1981, ήταν, ακριβώς, το στήσιμο ενός τέτοιου πελατειακού συστήματος, παράλληλα, βέβαια, με τη δυνατότητα του κράτους να ασκήσει σοσιαλδημοκρατική πολιτική – άλλο ένα πολύ κρίσιμο στοιχείο που, λόγω της σημερινής οικονομικής συγκυρίας, δεν είναι διαθέσιμο στον ΣΥΡΙΖΑ ακόμα και στη σημερινή μετα-μνημονιακή περίοδο. Αντιθέτως, η ΝΔ, ως παραδοσιακό κόμμα εξουσίας, διαθέτει όχι μονάχα μια σταθερή εκλογική πελατεία όπως και τους απαραίτητους μηχανισμούς, τα ερείσματα εντός του κράτους αλλά και του επιχειρηματικού κόσμου, αλλά και τη δυνατότητα (χάρης στη χαλάρωση της «δημοσιονομικής αυστηρότητας» λόγω πανδημίας) να προβεί σε πλήθος διορισμών και στη διοχέτευση μπόλικου χρήματος σε ημέτερους κάθε είδους. Ο μητσοτακισμός συνιστά, κατά κάποιον τρόπο, τη μεταμοντέρνα επιστροφή του πελατειακού κράτους μετά το ιντερλούδιο των μνημονίων – σαν μια νέα, νεοφιλελεύθερη και αυταρχική εκδοχή σημιτισμού: γενικευμένη πελατειακή διαφθορά με φιλοευρωπαϊκό κι «εκσυγχρονιστικό» προσωπείο, η οποία όμως ωφελεί πλέον ένα πολύ πιο περιορισμένο κομμάτι ευνοημένων, με τους υπόλοιπους να ζουν με ψίχουλα και υποσχέσεις για «ανάπτυξη» και «επενδύσεις».

Κατά δεύτερον, έχουμε εδώ να κάνουμε με ένα ευρύτερο αδιέξοδο, που αφορά τη συνολική εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας: Με την αδιανόητου εύρους νίκη που έδωσε στη ΝΔ, ο λαός λέει καθαρά και ξάστερα στον Μητσοτάκη

«σφάξε με, αγά μου, ν' αγιάσω». Πλέον η Δεξιά θα δρα ακόμα πιο ανεξέλεγκτη, έχοντας ν' αντιμετωπίσει ακόμα λιγότερη αντίσταση, έστω κι εντός του κοινοβουλίου. Έτσι, είναι πολύ πιθανό να ζήσουμε τα επόμενα χρόνια (όταν κοπούν, από την επόμενη χρονιά, όλες οι κρατικές επιδοτήσεις των τριών τελευταίων ετών, αφού θα επανέλθει σε ισχύ το σύμφωνο σταθερότητας και το διακηρυγμένο, από πλευράς ΕΕ, τέλος των ενισχύσεων για την αύξηση του ενεργειακού κόστους) την ολοκλήρωση της μετατροπής μας σε ανατολικοευρωπαϊκού τύπου κοινωνία: τεράστιες ανισότητες (με εξαφάνιση, ουσιαστικά, της μεσαίας τάξης³³), γενικευμένη διαφθορά, σχέσεις της εξουσίας με το οργανωμένο έγκλημα, αυταρχικός τρόπος άσκησης της εξουσίας³⁴, με το ΠΑΣΟΚ ως διακοσμητικού τύπου αξιωματική αντιπολίτευση³⁵. Προφανώς, αν λάβουμε υπόψη και την παντελή έλλειψη λήψης μέτρων για την ανάσχεση του λεγόμενου *brain drain* και της δημογραφικής κάμψης, όλα αυτά θα επιταχύνουν την παρακμή της κοινωνίας, με τη χώρα να εκπίπτει πλέον σε μια εντελώς διεφθαρμένη κι αυταρχικά κυβερνώμενη τουριστική αποικία.

Θα πρέπει εδώ να τονίσουμε τον πολύ μεγάλο ρόλο που έπαιξαν στη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος οι συνθήκες οιονεί μηντιακής δικτατορίας που διαμορφώθηκαν από την αρχή των μνημονιακών χρόνων (όταν, για πρώτη φορά στη μεταπολιτευτική ιστορία, το σύνολο των μεγάλων ΜΜΕ άρχισε να στηρίζει μόνο μία παράταξη, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε με τον προ μνημονίων δικομματισμό αλλά και με ό,τι συμβαίνει εντός των δυτικών χωρών). Θα συνεχίσουν στην ίδια λογική ακόμη κι αν ο ΣΥΡΙΖΑ αποδυναμωθεί εντελώς κι εκτοπιστεί απ' το ΠΑΣΟΚ, μετατρεπόμενος σε φυτοζωούσα συνιστώσα της

³³ Ήδη, βάσει των διαθέσιμων στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος, «το 72,5% των καταθετών έχει λιγότερα από 1000 ευρώ στην τράπεζα», ενώ «0,7% των Ελλήνων έχουν το 42% των τραπεζικών καταθέσεων» (βλ. «Το χρήμα στα χέρια των λίγων – Το 72,5% των καταθετών έχει λιγότερα από 1000 ευρώ στην τράπεζα», thePressProject.gr, 1/6/2023).

³⁴ Δεν είναι τυχαίο ότι η ΝΔ έχει ως ρητό της στόχο να εκλέξει 180 βουλευτές στις εκλογές του Ιουνίου, ούτως ώστε να μπορεί ν' αλλάξει μόνη της το Σύνταγμα.

³⁵ Αυτό εννοεί ο Ανδρουλάκης όταν δηλώνει ότι «Οι πολίτες κουράστηκαν από την τοξικότητα και χρειάζεται μια αξιόπιστη αξιωματική αντιπολίτευση»: μια τύποις αντιπολίτευση, «τεχνοκρατική», ιδεολογικά ουδέτερη, που μονάχα μερικού τύπου κριτική θ' ασκεί στον Μητσοτάκη, για τα μάτια του κόσμου (δηλώσεις μετά τη συνάντηση των πολιτικών αρχηγών με την Κ. Σακελλαροπούλου, 23/5/2023).

ελάσσοнос αντιπολίτευσης. Ως τώρα ο ρόλος της μηντιακής αυτής μονοκρατορίας ήταν διπλός: αφενός να χτυπά και να δαιμονοποιεί με κάθε τρόπο τον ΣΥΡΙΖΑ κι αφετέρου να προωθεί μια πλασματική εικόνα της πραγματικότητας. Είναι αυτή η δεύτερη λειτουργία των καθεστωτικών ΜΜΕ που είναι μακροπρόθεσμα πιο επικίνδυνη: διότι ευθύνεται για την αναδιαμόρφωση της εντελώς επιλεκτικής μνήμης του εκλογικού σώματος αλλά και για την ιδέα πως τα διάφορα κουπόνια κι οι πομπώδεις διακηρύξεις περί ψηφιακού κράτους, αριστείας, ανάπτυξης κι όλων των συναφών αντιστοιχούν στην πραγματικότητα και ικανοποιούν τα αιτήματα και τις προσδοκίες των πολιτών. Η λειτουργία αυτή θα είναι καίρια κατά τη διάρκεια της επερχόμενης τετραετίας, όταν η επιστροφή στη δημοσιονομική αυστηρότητα προσγειώσει απότομα όλους όσοι πίστεψαν τις υποσχέσεις της ΝΔ περί ευημερίας και ανάπτυξης.

Γι' αυτό κι η αρκετά εύστοχη (τουλάχιστον σε σχέση με την πλειονότητα των υπόλοιπων ερμηνειών του εκλογικού αποτελέσματος) ανάλυση ότι πλέον η νεοελληνική κοινωνία εξαμερικανίζεται ιδεολογικά³⁶, στερείται ιστορικής ματιάς: Αν παραδοσιακά οι φτωχοί Αμερικανοί δεν αγαπούν τον σοσιαλισμό, επειδή πιστεύουν ότι η φτώχεια τους είναι παροδική³⁷, κι ότι κάποτε θα γίνουν κι αυτοί εκατομμυριούχοι, είναι επειδή, παρά τις τεράστιες ανισότητες, κατά την ιστορική της πορεία η αμερικανική κοινωνία παρήγαγε έναν πρωτόγνωρο ιστορικά πλούτο, ο οποίος επέτρεψε σε εκατομμύρια πενήτων (ας σκεφτούμε τα εκατομμύρια των μεταναστών) να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση. Αυτή είναι η ιστορική βάση της μυθολογίας περί του «αμερικανικού ονείρου». Είναι όμως δείγμα αδιανόητης τυφλότητας και συνάμα εξέχουσας γελοιότητας να μετατρέπεται το ιδεολόγημα αυτό (που ήδη έχει ξεπεραστεί ιστορικά ακόμη κι εντός των ίδιων των ΗΠΑ με

³⁶ «Και εδώ πέρα γίναμε όπως στην Αμερική. Αυτό που είχε πει ο Στάινμπεκ: Ο σοσιαλισμός δεν ρίζωσε στην Αμερική επειδή οι φτωχοί βλέπουν τους εαυτούς τους, όχι σαν καταπιεσμένους προλετάριους αλλά σαν προσωρινά ατυχήσαντες εκατομμυριούχους.» (δηλώσεις του Γ. Ξανθάκη στο δελτίο ειδήσεων του Kontra News, την επαύριον των εκλογών. Βλ. «Χρήστος Ξανθάκης: Οι εκλογές ήταν ο θρίαμβος της επικοινωνίας επί της κοινωνίας, του ατομικισμού επί της συλλογικότητας», *documentonews.gr*, 23/5/2023).

³⁷ Πράγμα, εξάλλου, που εξηγεί τη φανατική προσκόλληση ορισμένων από τα φτωχότερα στρώματα της αμερικανικής κοινωνίας σ' έναν μεγιστάνα όπως ο Τραμπ.

την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού) σε πίστη μιας κοινωνίας παρακμιακής, υπερχρεωμένης και σε πορεία φτωχοποίησης, εντός της οποίας «το 72,9% των νέων ηλικίας 18-34 ετών ζουν με τους γονείς τους, στο παιδικό τους δωμάτιο»³⁸...

Αν σε κάτι, πράγματι, μοιάζουμε πλέον με τις ΗΠΑ είναι στο γεγονός πως, ειδικά κατά την τελευταία τετραετία δημιουργήθηκε ένα είδος τεχνητής πραγματικότητας, που μας θυμίζει τα διαβόητα ρεπορτάζ του Fox News για την υποτιθέμενη νοθεία στις αμερικανικές εκλογές του 2020: Είναι αυτή ακριβώς που επέτρεψε σε χονδροειδή ψέματα και παραλογισμούς όπως το περίφημο «ο ΣΥΡΙΖΑ μάς έβαλε στα μνημόνια» ν' αποτελέσουν κομμάτι του δημόσιου διαλόγου αντί ν' απορρίπτονται αυτομάτως ως λαϊκιστικές χοντροκοπιές. Με τον καιρό, τούτη η πλήρης κατάργηση της ίδιας της ιδέας της αλήθειας (που οξύνεται από το γεγονός πως ο μέσος Έλληνας είναι παντελώς ανενημέρωτος για το τι συμβαίνει στο εξωτερικό, άρα αδυνατεί να κάνει τις απαραίτητες συγκρίσεις) θα εντείνεται, εκμαυλίζοντας πλήρως τον πληθυσμό σ' επίπεδο διανοητικό και πνευματικό, αλλάζοντας ακόμη και την ιδέα που έχουμε για την πρόσφατη ιστορία της χώρας. Μεγαλύτερη ιστορική ρεβάνς δεν θα μπορούσε ποτέ της να ονειρευτεί η Δεξιά.

Για ένα πακέτο «Μαράτα» ζούμε;

Είναι προφανές ότι σε πολιτικό επίπεδο οι προοπτικές διαγράφονται παραπάνω κι από ζοφερές. Πρώτα-πρώτα, η ορμπανοποίηση της χώρας σε επίπεδο πολιτικό και κοινωνιολογικό έχει δρομολογηθεί από την αρχή της κρίσης χρέους και φαίνεται πως πλέον θα ξεδιπλωθεί ταχύτατα. Πολλώ δε μάλλον που ο λαός συγκατένευσε ρητά σε τούτη την εξέλιξη, έχοντας από καιρό σιγήσει και σ' επίπεδο «δρόμου» (έστω κι αν σημείο αναφοράς και σύγκρισης αποτελούν, εδώ, τα μειοψηφικά κοινωνικά κινήματα των πρώτων μνημονιακών χρόνων).

Είναι όμως αλήθεια ότι αυτή η εξέλιξη τροφοδοτήθηκε και από την κατάσταση της οικονομίας και του σταθερά επιδεινούμενου βιοτικού επιπέδου

³⁸ Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat για το 2021. Βλ. Γ. Τσεκούρας, «“Σπίτι μου”: Σε φιάσκο εξελίσσεται το πρόγραμμα – “Όνειρο” η απόκτηση σπιτιού», *tuvs.gr*, 4/5/2023.

του λαού. Με το τέλος της πανδημίας, η δημοσιονομική ορθολογικότητα όπως την αντιλαμβάνεται η ολιγαρχία επανέρχεται εν μέσω μιας ενεργειακής σπάνης που θα γίνει κανονικότητα εξαιτίας της σταδιακής εξάντλησης των κοιτασμάτων ορυκτών καυσίμων. Εξάντληση που ξεκίνησε περίπου το 2008, χρονιά του πρώτου επεισοδίου της χρηματοπιστωτικής κρίσης η οποία, ουσιαστικά, διαρκεί μέχρι και σήμερα. Επανέρχεται επίσης και εν μέσω μιας περιβαλλοντικής κρίσης, που επιβάλλει όρια τα οποία ούτως ή άλλως δεν θα επέτρεπαν την επιστροφή στις εποχές της ανέμελης κατανάλωσης, ακόμα και αν ένα πραγματικά σοσιαλδημοκρατικό τσουνάμι (κι όχι τα μισόλογα και τα ημίμετρα του ΣΥΡΙΖΑ ή των Ισπανών Σοσιαλιστών) σάρωνε τις δυτικές κοινωνίες, όντας ικανό ν' ανατρέψει την παγκόσμια διασύνδεση και χρηματιστικοποίηση της σύγχρονης οικονομίας.

Αναπόδραστος ορίζοντας μας λοιπόν είναι ο περίφημος λιτός βίος. Δεν γνωρίζουμε ποια θα ήταν η κατά Ιωάννην εκδοχή του, αν και υποφιαζόμαστε πως ο εμπνευστής της είναι υπερβολικά αισιόδοξος. Αντιθέτως, σύμφωνα με τη δική μας, πολύ πιο «απαισιόδοξη» άποψη (δηλαδή, εν προκειμένω, σύμφωνα με μια στάση που επιδιώκει να είναι κατά το δυνατόν διαυγής και ειλικρινής με τον εαυτό της), θεωρούμε πως το μέλλον μάς επιφυλάσσει πάνω-κάτω τις εξής δύο εναλλακτικές: *Εκείνη της λιτότητας με ισότητα και αξιοπρέπεια κι εκείνη της λιτότητας με ανυποληψία, μονάχα για τους «από κάτω».* Φτωχοί με το κεφάλι ψηλά, με ζωντανές τις αξίες της ελευθερίας και της αλληλεγγύης, με μια κοινωνία όπου το συλλογικό υπερτερεί του ατομικού και όπου η ανέχεια δεν οδηγεί σε αναπόδραστα ηθικά αδιέξοδα; Η οσφυοκάμπτες φτωχοδιάβολοι, κουτοπόνηροι κατεργάρηδες, που επιβιώνουν χάρη στην ελεημοσύνη των λίγων, οι οποίοι θα συνεχίζουν να ευημερούν, καταστρέφοντας τον πλανήτη κι απομυζώντας τους πολλούς;

Στα λόγια, η απάντηση στο δίλημμα είναι προφανής. Αλλά ο πολιτικός προσανατολισμός που υπαγορεύεται από ένα τέτοιο συμπέρασμα οδηγεί σε πολύ δύσκολες αποφάσεις, δεδομένης της αμεσοδημοκρατικής πολιτικής παράδοσης

από την οποία προερχόμαστε. Γιατί η πρωτοφανής υποχώρηση της αυτόνομης πολιτικής δράσης των δυτικών λαών δεν μας επιτρέπει να ελπίζουμε σε ριζοσπαστικές και μακρόπνοες αλλαγές για το ορατό μέλλον. Πολλώ δε μάλλον που, σε ό,τι αφορά σε χώρες όπως η Ελλάδα, όπου η κοινωνία δεν αποτίναξε ποτέ της εντελώς τις προνεωτερικές της νοοτροπίες, η σημερινή πορεία οπισθοδρόμησης αποκτά μεγαλύτερη δυναμική.

Για εμάς, η συγκεκριμένη πολιτική συγκυρία μεταφράζει το παραπάνω δίλημμα σε μια επιλογή μεταξύ, από τη μια πλευρά, των δυνάμεων που επιταχύνουν και, από την άλλη πλευρά, εκείνων που μπορούν να επιβραδύνουν την πορεία προς την αποσύνθεση. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι ακόμα και τα χέρια μιας πραγματικά και γνήσια σοσιαλδημοκρατικής μελλοντικής κυβέρνησης θα ήταν δεμένα, και θ' αναγκαζόταν, από ένα σημείο κι έπειτα, να εγκαταλείψει την κοινωνία στη μοίρα της σε επίπεδο κοινωνικής προστασίας. Όμως ο σεβασμός στους θεσμούς, η –κατά το δυνατόν– καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος (που παρασιτεί πλέον όλο και πιο έντονα επί της νόμιμης οικονομίας ακόμα κι εντός των σχετικά ευνομούμενων κοινοβουλευτικών καθεστώτων της Δύσης), η ορθολογική και τίμια διαχείριση του δημόσιου χρήματος, η δωρεάν παιδεία και υγεία, η προστασία θεμελιωδών ελευθεριών, η προώθηση της προοδευτικής ατζέντας σε κοινωνικά ζητήματα (δικαιώματα κάθε είδους μειονοτήτων, σχέσεις κράτους–εκκλησίας, περιεχόμενο σχολικών βιβλίων, πολυφωνία στον Τύπο), η ανθρώπινη μεταχείριση των μεταναστών και των προσφύγων θα ήταν επιτεύγματα που δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να υποτιμηθούν βάσει απλοϊκών και, πλέον, αποπροσανατολιστικών διπόλων τύπου νεοφιλελευθερισμός/αντι-νεοφιλελευθερισμός³⁹ και ψευτο-ριζοσπαστικών λογικών του τύπου «όλα ή τίποτα».

³⁹ Για το ζήτημα αυτό και τις δύο διαφορετικές εκδοχές εφαρμογής του νεοφιλελεύθερου δόγματος, βλ. το «Editorial» του τρέχοντος, 12ου τεύχους του *Προτάγματος* (Οκτώβριος 2021), σ. 54 κ. ε. Στο κείμενο αυτό συζητάμε αναλυτικότερα πολλές από τις ιδέες που συμπυκνώνουμε εδώ.

Μας φαίνεται λοιπόν πως, μέσα σε αυτή τη συγκυρία, είναι ίσως φρονιμότερο να υιοθετήσουμε μια διαφορετική στάση απέναντι στο κοινοβουλευτικό παιχνίδι, ακόμη κι αν διαφωνούμε με αυτό σε επίπεδο αρχών. Διότι η ιστορία αυτού του τόπου τα έφερε έτσι ώστε, σήμερα, η μόνη εναλλακτική απέναντι στην πλήρη κυριαρχία μιας μαφιόζικης κλίκας με νεοφιλελεύθερο και «μεταρρυθμιστικό» προσωπείο να είναι ένα μετριοπαθώς φιλελεύθερο κόμμα με σοσιαλδημοκρατικές ευαισθησίες και (προς το παρόν, τουλάχιστον) αμόλυντο από τη διαφθορά. Αυτό δεν σημαίνει πως τρέφουμε αυταπάτες σχετικά με το μέλλον και την ιστορική δυναμική που υπαγορεύει την πορεία της κοινωνίας. Εντούτοις, αν υπερασπιζόμαστε τις αξίες της αυτονομίας και της κριτικής σκέψης, θα πρέπει να έχουμε το θάρρος να παραδεχτούμε ότι τίποτα δεν φαίνεται να ευνοεί τις ριζικές αλλαγές που επιθυμούμε. Ξέρουμε πως, είτε το θέλουμε είτε όχι, θα κοιμηθούμε και εμείς έτσι όπως έστρωσε ο λαός. Θέλουμε ωστόσο να κάνουμε ό,τι είναι δυνατό ώστε αυτός ο ύπνος να διαρκέσει όσο το δυνατόν λιγότερο.